

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин

Дипломна робота магістра

на тему

**ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ФАКТОРІВ
МІЖНАРОДНОЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ПО РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

Виконала: студентка 5-го курсу,
групи УО-51, спеціальності 8.03020301
– міжнародні економічні відносини

Лаурінайчуте Я.А.

Керівник: д.г.н., проф. Голіков А.П.

Рецензент: к.г.н., доц. Кулешова Г.О.

Харків 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ПРОДУКТИВНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	
КРАЇН ТА РЕГІОНІВ.....	5
1.1. Індекс Глобальної Конкурентоспроможності як наукове поняття	5
1.2. Індикатори та складові конкурентоспроможності	7
1.3. Методика розрахунку індексів конкурентоспроможності	15
Висновки з першого розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	
ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ	24
2.1. Місце України в рейтингу Глобальної Конкурентоспроможності	24
2.2. Диференціація факторів конкурентоспроможності	
по областях України.....	29
2.3. Диференціація областей України	
в рейтингу конкурентоспроможності.....	40
2.4. Висновки з другого розділу	55
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ	
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ	58
3.1. Розрахунок темпів змін для підвищення конкурентоспроможності.....	58
3.2. Стратегія підвищення конкурентоспроможності України.....	67
3.3. Розрахунок індексів інвестиційної привабливості регіонів України.....	76
3.4. Висновки з третього розділу	84
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	
В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	88
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100

ВСТУП

На наш час оцінювання конкурентоспроможності та складання рейтингів країн і територій набуло досить значного поширення у світовій практиці.

В США регулярно публікуються індекси, що характеризують рейтинг штатів за різними критеріями і мають різну спрямованість: політичну, економічну, екологічну. Ряд відомих наукових центрів та інвестиційних компаній періодично публікують рангований за ступенем інвестиційної привабливості перелік країн з метою орієнтації потенційних інвесторів.

Із 2004 року Всесвітній економічний форум (ВЕФ) розраховує Індекси глобальної конкурентоспроможності (ІГК) по країнах світу, які надають державним діячам, вченим і бізнес-лідерам можливість об'єктивно оцінити сильні і слабкі сторони економік країн, а також ті їхні проблеми, які необхідно вирішувати в першочерговому порядку. Тобто, оцінка й аналіз міжнародної і міжрегіональної конкурентоспроможності – це сучасне і дуже актуальне явище в науці і практиці.

Об'єктом дослідження нашого дослідження обрано економіка регіонів (областей) України, а *предметом* дослідження – чинники їхньої міжнародної та міжрегіональної конкурентоспроможності.

Із 2008 року українським Фондом «Ефективне управління» публіковано чотири Звіти з конкурентоспроможності України»[26], які надають кількісні й якісні показники кожної з областей країни. Але ці звіти не містять аналізу виявлених регіональних відмінностей з конкурентоспроможності та їх причин.

Тому *метою* нашого дослідження є виявлення ступеня диференціації чинників конкурентоспроможності по областях України з ціллю формування стратегії подальшого підвищення їхньої конкурентоспроможності і країни у цілому.

Відповідно до поставленої мети в роботі вирішувались наступні *задачі*:

– ознайомлення з теорією і практикою дослідження конкурентоспроможності країн;

- вивчення методики розрахунку індикаторів й індексу глобальної конкурентоспроможності;
- оцінка місця України та її областей в рейтингу Глобальної конкурентоспроможності;
- аналіз розходжень між областями України по факторах конкурентоспроможності;
- розрахунок темпів змін, необхідних для підвищення конкурентоспроможності;
- складання шляхів підвищення (стратегії) рівня конкурентоспроможності України;
- розрахунок індексів інвестиційної привабливості по регіонах України.

Аналіз останніх досліджень. Значний вклад у дослідженні конкурентоспроможності зробили зарубіжні економісти: М. Портер [51], Д. Сакс [69], С. Ліндер, П. Кругман, Л. Саммерс та ін. Серед вітчизняних економістів відомі роботи: Я. Базилюк [5, 23, 31], Я. Жаліло [22, 23, 31], С. Іщук [28, 29], Т. Кулініч [28, 29, 41], Б. Кваснюк [31], І. Крючкова [32], Д. Лук'яненко [62], Ю. Полунєєв [50], А. Поручник [62], Д. Стеченко [57], О. Шнипко [65], Фонду «Ефективне управління» [26] та ін.

Інформаційною базою для дослідження слугували, в першу чергу, звіти Фонду «Ефективне управління» про конкурентоспроможність регіонів України за 2008–2012 роки [26], звіти з Глобальної Конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) [69], науково-методичні й інформаційні публікації в періодичній пресі, матеріали науково-практичних конференцій, дані з мережі Інтернет.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків; містить 106 сторінок тексту, 12 таблиць, список джерел із 72 найменувань літератури та електронних публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН ТА РЕГІОНІВ

1.1. Індекс Глобальної Конкурентоспроможності ЯК НАУКОВЕ ПОНЯТТЯ

Із тих пір як у 1979 був опублікований попередній Звіт про Глобальну Конкурентоспроможність (ЗГК), пройшли майже три десятиліття, які Всесвітній Економічний Форум (ВЕФ) вивчає конкурентоспроможність країн [69]. У звітах досліджуються фактори, які дозволяють національним економікам досягти стійкого економічного зростання й довгострокового благополуччя. Вони надають бізнесу й політикам той інструмент, за допомогою якого вони зможуть об'єктивно оцінити сильні й слабкі сторони їхньої національної економіки й порівняти їх з іншими країнами. Результати також можуть допомогти визначити приклади кращої практики в певних сферах.

Протягом останніх років Звіт про Глобальну Конкурентоспроможність, Звіт про Глобальну Інформаційну Технологію й Звіт про Конкурентоспроможність Туризму стали одним з інструментів для політиків у багатьох країнах світу для визначення сильних і слабких сторін, а також для спостереження за прогресом через певний час.

Ураховуючи постійний прогрес теоретичних і прикладних економічних досліджень, методологія, яка використовується ВЕФ для оцінки конкурентоспроможності країн, згодом неминуче еволюціонувала. Останнім кроком у цій еволюції став Індекс Глобальної Конкурентоспроможності (ІГК), розроблений у співробітництві із професором Сала-І-Мартіном з Колумбійського Університету в 2004 році. З цього часу ІГК став вичерпним індексом для виміру національної конкурентоспроможності, що враховує мікро- й макроекономічні основи національної конкурентоспроможності, а також основним інструментом для оцінки конкурентоспроможності.

ІГК був розроблений для оцінки потенціалу зростання країн у середньостроковій й довгостроковій перспективі, з огляду на досягнутий рівень розвитку і усвідомлюючи той факт, що конкурентоспроможність – це набір установ, політик і факторів, які визначають рівень продуктивності країни [69].

Рівень продуктивності визначає рівень добробуту, що може бути досягнутим економікою. Громадяни при більш конкурентоспроможній економіці зазвичай мають більш високий рівень прибутків. Рівень продуктивності також визначає відсоток прибутковості інвестицій в економіці. Оскільки відсоток прибутковості визначає рівень росту економіки, у середньостроковій й довгостроковій перспективі ймовірність росту більш конкурентоспроможної економіки вище, ніж менш конкурентоспроможної.

Як результат, концепція конкурентоспроможності включає статичні і динамічні компоненти. Продуктивність країни визначає її здатність підтримувати високий рівень прибутків. Однак, вона також є одним з основних факторів, що визначають прибутковість від інвестицій, що, у свою чергу, є одним з основних факторів, що пояснюють потенціал економічного росту.

Досвід ВЕФ щодо вивчення конкурентоспроможності свідчить про те, що існує багато факторів, які визначають конкурентоспроможність, і вони є достатньо складними. Економічні дослідження підтримують цю точку зору. Питання щодо того, що визначає багатство націй, було одним з головних в економічних дослідженнях з моменту його виникнення та істотно вплинуло на економічну політику. У 20-му сторіччі економісти-неокласики підкреслювали важливість інвестицій у фізичний капітал і інфраструктуру. Після цього почали надходити інвестиції в фізичний капітал, особливо в країнах з перехідною економікою, які мали обмежений ефект щодо добробуту цих країн. Пізніше до інвестицій у фізичний капітал додалися освіта і професійна підготовка. Ближче до кінця 20 сторіччя були додані технологічний прогрес, макроекономічна стабільність, ефективне управління, верховенство права, прозорі й ефективно працюючі державні й суспільні установи, орієнтування на ринкову економіку й багато інших факторів. Вплив кожного із цих факто-

рів на продуктивність ґрунтується на непорушних теоретичних основах і має економічний сенс; деякі підтверджуються емпірично. Крім того, велика кількість економетричних досліджень свідчать про те, що більшість із цих факторів повинна бути наявною також для того, щоб забезпечити економічне зростання країни.

Ця еволюція економічного мислення також відображена в розробці ЗГК, що використовується для оцінки конкурентоспроможності країн. Із 1979 року, коли була опублікована перша карта конкурентоспроможності, методологія регулярно обновлялася для того, щоб урахувати всі нові досягнення економічної науки. Україну було вперше включено до неї в 1997 році, коли карта конкурентоспроможності все ще залишалася основною методологією. Її було замінено в 2001 році Індексом Зростання Конкурентоспроможності, розробленим професором Джефрі Саксом. Нарешті, з 2005 року основою методології є Індекс Глобальної Конкурентоспроможності (ІГК).

1.2. ІНДИКАТОРИ ТА СКЛАДОВІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

ІГК увібрав у себе основні новітні економічні ідеї щодо конкурентоспроможності й враховує складність процесу економічного росту. Індекс розраховується як середнє значення 95 різних компонентів (індикаторів), кожний з яких стосується одного з аспектів конкурентоспроможності. Ці індикатори згруповано в 12 складових конкурентоспроможності – таблиця 1.1 [26, 69].

Складова 1: Державні, суспільні й приватні установи

Інституціональне середовище формує базу, в рамках якої приватні підприємці, компанії та уряди взаємодіють один з одним з метою одержання прибутків та забезпечення процвітання економіки. Інституціональна база дуже важлива для конкурентоспроможності та зростання. Вона впливає на спосіб, у який різні суспільства розподіляють свої переваги та несуть втрати від реалізації стратегій і програм розвитку. Крім того, вона позначається на інвестиційних рішеннях і організації виробництва. Власники землі, корпоративних

акцій і навіть інтелектуальної власності не будуть здійснювати інвестиції в поліпшення або підтримку власності, якщо їм не будуть гарантовані права власників. З іншого боку, якщо власність не можна продати або купити без впевненості у тому, що уряд схвалить угоду, ринок не зможе динамічно зростати.

Таблиця 1.1

<i>Базові вимоги</i>	<i>Підсилювачі ефективності</i>	<i>Фактори розвитку та інноваційного потенціалу</i>
1. Інституції	5. Вища освіта та професійна підготовка	11. Рівень розвитку бізнесу
2. Інфраструктура	6. Ефективність ринку товарів	12. Інновації
3. Макроекономічне середовище	7. Ефективність ринку праці	
4. Охорона здоров'я та початкова освіта	8. Рівень розвитку фінансового ринку	
	9. Технологічна готовність	
	10. Розмір ринку	

Значення установ не обмежено законодавчою базою. Ставлення уряду щодо ринків і свобод, ефективність його роботи також є важливими: надмірне державне регулювання, громіздкий апарат і бюрократія, корупція, нечесність при складанні держзамовлень, недостатня прозорість та надійність або політична залежність судової системи призводять до значних економічних витрат з боку бізнесу.

Приватні установи також є важливим елементом процесу досягнення добробуту. Як показали великі корпоративні скандали декількох останніх років, стандарти бухгалтерського обліку й звітності відіграють важливу роль щодо запобігання шахрайства й неефективного управління, а також впевненості інвесторів і споживачів. Вони також є важливими складовими в утворенні добробуту. Дотримання суворих етичних норм у ділових відносинах збільшують ступінь довіри й, таким чином, знижують вартість виконаних операцій. Крім того, прозорість ведення бізнесу, яку можна досягнути завдяки суворим стандартам обліку допомагає запобігти шахрайству й неефективному управлінню. Ці аспекти зазначені в розділі, що стосується приватних установ.

Складова 2: Інфраструктура

Високорозвинена інфраструктура має велике значення для ефективного функціонування економіки, оскільки вона є важливим чинником, що визначає місце розташування економічної діяльності, а також види діяльності або сектори, які можуть розвиватися в економіці. Сама по собі інфраструктура, є важливим чинником, що стимулює конкуренцію й має істотний вплив на економічне зростання. Наприклад, високоякісна інфраструктура зменшує вплив відстаней між регіонами, що забезпечує реальну інтеграцію національного ринку й зв'язок з ринками інших країн і регіонів.

Ефективні умови транспортування товарів, людей і послуг – такі як якість автомобільних доріг та залізниць, портів і повітряного транспорту – дозволяють підприємцям постачати свій товар на ринок безпечно й вчасно, а працівникам – пересуватися країною в пошуку найбільш придатних робочих місць. Економіка також залежить від безперешкодного постачання електроенергії в необхідному обсязі, що забезпечує належний режим роботи підприємств і заводів. І, нарешті, широка й розвинена телекомунікаційна мережа гарантує швидкий і вільний потік інформації, що підсилює економічну ефективність тим, що дозволяє гравцям на ринку враховувати всю наявну інформацію при прийнятті рішень.

Складова 3: Макроекономічна стабільність

Макроекономічна стабільність сама по собі не може збільшити продуктивність країни. Однак, макроекономічний хаос серйозно шкодить економіці. Теоретичні й емпіричні докази взаємозв'язку між макроекономічною стабільністю й зростанням економіки були чітко встановлені. Компанії не в стані прийняти обґрунтовані рішення, якщо рівень інфляції високий (якщо державний бюджет виходить з-під контролю). Фінансовий сектор не може функціонувати, якщо в державі спостерігається гігантський дефіцит (особливо, якщо це призводить до притиснення банків і змушує їх видавати кредити під проценти нижчі за ринкові). Держава не може ефективно надавати послуги, якщо

вона мусить виплачувати величезні відсотки по минулим боргам. У загальному підсумку, економіка не може зростати, якщо макроекономічне середовище не є стабільним або сприятливим

Складова 4: Охорона здоров'я й початкова освіта

Здорова робоча сила має найважливіше значення для конкурентоспроможності й продуктивності країни. Хворі працівники не в змозі реалізувати свій потенціал і будуть працювати менш продуктивно. Поганий стан здоров'я співробітників призводить до більших витрат з боку бізнесу, оскільки нездорові співробітники часто відсутні на робочому місці або працюють із низьким рівнем ефективності. Тому інвестиції в охорону здоров'я є істотними з погляду економіки й моралі.

Крім здоров'я, ця складова стосується обсягу і якості початкової освіти населення, значення якої в сучасній економіці зростає. Базова освіта збільшує ефективність кожного окремого працівника, що робить економіку більш продуктивною. Робоча сила з недоліком формальної освіти може виконувати тільки елементарні роботи вручну, і їй набагато складніше адаптуватися до більш складних виробничих процесів і технологій. Тому відсутність базової освіти може обмежувати бізнес-розвиток, у той час як компаніям буде складніше рухатися вперед по ланцюжку створення доданої вартості, вироблюючи більш складні товари або товари з більшою доданою вартістю.

Складова 5: Вища освіта й професійна підготовка

Якісна вища освіта й професійна підготовка мають вирішальне значення для економік, які намагаються рухатися вперед по ланцюжку створення вартості, не обмежуючись простими виробничими процесами й продукцією. Зокрема, сьогодні глобалізація економіки потребує національних економік створення резерву працівників з освітою, які в стані швидко адаптуватися до змін середовища. Для урахування такої концепції у даній групі факторів оцінюється рівень зарахування до середніх шкіл та вузів, а також якість освіти відповідно до оцінок бізнес-співтовариства. Важливість технічного й безпере-

рвного виробничого навчання, про яке забувають у багатьох країнах, неможливо переоцінити, оскільки воно забезпечує працівникам можливість регулярно поліпшувати свої навички при роботі з постійно оновлюваними виробничими системами.

Складова 6: Ефективність ринку товарів і послуг

Країни з ефективними ринками виробляють необхідний асортимент товарів і послуг з урахуванням умов попиту-пропозиції. Крім того, такі ринки гарантують, що товари продаватимуться й купуватимуться в економіці найефективнішим чином. Здорова ринкова конкуренція на внутрішньому й зовнішньому ринках важлива для підвищення ринкової ефективності й, відповідно, продуктивності бізнесу. Вона гарантує виживання найефективнішим фірмам, які виробляють товари, що вимагає ринок. Щоб створити найкраще середовище для обміну товарами, має існувати якнайменше перешкод для діяльності бізнесу, що є наслідком державного втручання. Наприклад, конкурентоспроможності шкодять непропорційні й обтяжливі податки, а також обмежувальні й дискримінаційні правила стосовно іноземних власників або прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Ефективність ринку також залежить від умов попиту, якими є, наприклад, вимоги клієнта й вибагливість покупців.

Складова 7: Ефективність ринку праці

Ефективність і гнучкість ринку праці вкрай важливі, оскільки вони гарантують, що працівники використовуватимуться в економіці найбільше ефективно та матимуть достатньо ініціативи для того, щоб працювати щонайкраще. Ринки праці повинні бути гнучкими, щоб забезпечувати швидке переміщення працівників з одного сектора в інший і допускати коливання зарплати без значних соціальних потрясінь. Крім того, ефективні ринки праці повинні забезпечувати чіткий зв'язок між стимулами для працівників і їхньою діяльністю, а також найкраще використання наявних талантів, що передбачає рівність між жінками й чоловіками в бізнес-середовищі.

Складова 8: Розвиненість фінансового ринку

Ефективний фінансовий сектор дає можливість розміщення ресурсів, зекономлених громадянами країни або інвестованих іншими країнами, там, де ці ресурси є найбільш продуктивними. Розвинутий фінансовий сектор спрямовує ресурси кращим підприємцям або інвестиційним проектам, а не тим, хто має політичні зв'язки. Тому ключовий момент полягає щодо цього в ретельній оцінці ризиків. Сучасний фінансовий сектор створює продукти й методи для того, щоб новатори з відмінними ідеями змогли реалізувати їх і розвинути свій бізнес. Правильно функціонуючий фінансовий сектор повинен надавати ризиковий капітал, кредити, а також бути надійним і прозорим. Тому продуктивність збільшується шляхом розвинених фінансових ринків, які можуть надати інвестиційний капітал для приватного сектора з таких джерел, як позики від надійного банківського сектора, добре регульованих фондових бірж і венчурного капіталу.

Складова 9: Оснащеність новітніми технологіями

У цій групі оцінюється швидкість, з якою економіка переймає існуючі технології для підвищення продуктивності своїх секторів. Це дуже важлива концепція, оскільки розходження в технологіях можуть пояснити більшу частину розходжень між країнами щодо продуктивності. В останні роки відносна важливість адаптації технологій в межах національної конкурентоспроможності збільшується пропорційно прогресу, досягнутому в поширенні знань і використанні інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ). Для аналізу конкурентоспроможності за допомогою ІГК не має значення, чи були такі технології винайдені в межах країни, чи ні. Головне – те, що в підприємствах країни є доступ до цих прогресивних продуктів і проектів. Це не означає, що інноваційний процес недоречний. Однак, повинне бути визначене розходження між рівнем технологій компанії країни й можливостями країни щодо проведення досліджень й розробки інновацій. Тому технологічна готовність оцінюється окремо від інновацій, які є складовою №12.

Оскільки ІКТ еволюціонували в технології «загального застосування» нашого часу, доступ до ІКТ і їхнє використання перетворилися на фундаментальну основу у визначенні технологічної готовності з огляду на приплив ІКТ в інші економічні сектори і їхню роль як ефективної інфраструктури для комерційних операцій. Із цієї причини проникнення ІКТ і присутність сприятливого регуляторного середовища для ІКТ дуже важливі для загальної конкурентоспроможності країни.

Складова 10: Розмір ринку

Розмір ринку впливає на продуктивність, оскільки великі ринки дозволяють компаніям користуватися економією на масштабі.

Традиційно доступні компаніям ринки обмежувалися кордонами їхньої країни. В епоху глобалізації міжнародні ринки прийшли на зміну внутрішнім, особливо це стосується невеликих держав. Хоча досліджень з вивчення взаємозв'язку між розміром ринку і зростанням небагато, існує велика кількість емпіричних свідчень позитивного взаємозв'язку між відкритістю торгівлі й зростанням економіки. Деякі дослідження ставлять під сумнів міцність такого зв'язку, однак вони показують, що взаємозв'язок між торгівлею и зростанням не є негативним. У світлі всіх цих свідчень на користь позитивного взаємозв'язку, існує загальне розуміння того, що зв'язок між відкритістю и зростанням є позитивним і міцним, особливо для невеликих країн з невеликим внутрішнім, ринком. Тому при аналізі 10-ї складової економічної конкурентоспроможності враховується розмір як внутрішнього, так і зовнішнього ринку. Урахування як внутрішнього, так і зовнішнього ринку при вимірі розмірів ринку країни, допомагає уникати дискримінації географічних територій, таких як Європейський Союз, які складаються з багатьох країн, але при цьому мають єдиний ринок.

Складова 11: Рівень розвитку бізнесу

Рівень розвитку бізнесу стосується загальної якості бізнес-мереж країни, а також складності операцій і стратегій окремо взятих фірм. Це впливає на

рівень ефективності при виробництві товарів і послуг і, у свою чергу, збільшує продуктивність і підвищує конкурентоспроможність всієї країни. Дана складова має особливе значення для економік на тій стадії розвитку, коли зростання залежить від інновацій. Якість бізнес-мереж і допоміжних галузей у країні, які ми вимірюємо, використовуючи змінні по кількості і якості національних постачальників, важливі з багатьох причин. Коли компанії й постачальники об'єднані в групи (кластери) і географічно перебувають недалеко один від одного, ефективність зростає, виникає більше можливостей для інновацій і зменшується кількість бар'єрів для виникнення нових фірм. У результаті індивідуальної діяльності й розробки стратегій фірм (брендінг, маркетинг, наявність ланцюжка створення доданої вартості, виробництво унікальних і складних товарів) виникають комплексні й сучасні бізнес-процеси, оскільки нові ідеї переходять від одних компаній до інших.

Складова 12: Інновації

Остання складова конкурентоспроможності – це технологічні інновації. У той час як значний прогрес можна досягти шляхом поліпшення роботи державних, суспільних і приватних установ, створюючи інфраструктуру, знижуючи макроекономічну нестабільність або поліпшуючи людський капітал (освіту) населення, позитивний ефект від усіх цих факторів зрештою стає меншим. Те ж саме стосується ефективності ринку праці й фінансів, а також ринку товарів і послуг. У довгостроковій перспективі рівень життя можна підвищувати тільки за рахунок технологічних інновацій. Особливе значення інновації мають для розвинених країн. Вони працюють із найбільш передовими технологіями, тому можливість адаптації й інтеграції зовнішніх технологій, що зазначені в 9-ій складовій, достатньо обмежена. Менш розвинені країни все ще можуть підвищувати свою продуктивність, переймаючи існуючі технології або поетапно поліпшуючи інші сфери. Однак, цього підходу вже недостатньо для підвищення продуктивності в тих країнах, які досягають інноваційної стадії розвитку. Компанії в таких державах повинні розробляти й створювати

найсучасніші товари й процеси для збереження конкурентоспроможної переваги. Для цього необхідне сприятливе для інноваційної діяльності середовище, що підтримує державний і приватний сектори. Зокрема, це має на увазі достатні інвестиції в наукові дослідження, особливо з боку бізнесу, високоякісні дослідницькі інститути, співробітництво між університетами й промисловістю в дослідженнях, а також захист інтелектуальної власності.

1.3. МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ІНДЕКСІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Сучасні методи досліджень ґрунтуються на системному підході з використанням економіко-математичних методів моделювання. За А.П. Голіковим існує три рівня економіко-математичного моделювання [12]:

1-й рівень – зводиться до формалізації окремих економічних понять, тобто кількісної оцінки явищ і процесів, що раніше не піддавалися математичним описам;

2-й рівень – дозволяє розкривати існуючі зв'язки і залежності в процесах, що відбуваються, і допомагає відповісти на запитання – які взаємозв'язки?

3-й рівень – пов'язаний із дедуктивною (уявною) побудовою моделі, що віддзеркалює сутність явищ і процесів, які відбуваються в тій або іншій досліджуваній системі і дозволяє відповісти на запитання – у чому причина?

Найбільш зручними методами для цілі кожного дослідження є методи розрахунків індексів. Індеси – це відносні показники, що характеризують зміну рівня будь-якого економічного явища в часі, просторі або порівняно з планом, нормою, стандартом. Різновидом індексів є процент виконання плану, темпи і коефіцієнти зростання (ланцюгові, базисні, середні).

Зокрема, у нашому дослідженні ми використали ІГК (індекс Глобальної Конкурентоспроможності).

Набір індикаторів для оцінки конкурентоспроможності включає як статистичні дані, так і бальні оцінки, отримані з опитувань керівників суспільного і приватного бізнесу. Усі дані приводяться до семибальної шкали.

Стандартна формула для нормалізації статистичних даних є такою:

$$6 \times \frac{(\text{загальний бал країни-мінімальний бал у вибірці})}{(\text{максимальний бал у вибірці} - \text{мінімальний бал у вибірці})} + 1$$

Максимальний та мінімальний бали вибірки – це максимальний і, відповідно, мінімальний бали у вибірці країн, які входять до списку країн, що аналізуються. У деяких випадках вносяться корективи з урахуванням екстремальних значень. Для тих статистичних даних, для яких більше значення означає погіршення результату (наприклад, кількість захворювань, державний борг), використовується формула нормалізації, що на додаток до нормалізації даних до значень від 1 до 7, адаптує дані таким чином, що значення 1 і 7, як і раніше, відповідають найгіршим і найкращим результатам, відповідно:

– Результат за підскладовою «конкуренція» є середньозваженим значенням двох складників: внутрішньої конкуренції та зовнішньої конкуренції. Змінні, які входять до обох цих складників, показують, наскільки сильно спотворюється конкуренція. Відносне значення цих спотворень залежить від відносного розміру внутрішнього ринку щодо зовнішнього ринку. Ця взаємодія між внутрішнім і зовнішнім ринками визначається за допомогою способу, завдяки якому ми визначаємо питому вагу, що отримують ці два складники. Внутрішня конкуренція – це сума споживання (C), інвестицій (I), державних витрат (G) та експорту (X), тоді як зовнішня конкуренція дорівнює Імпорту (M). Таким чином, ми надаємо питому вагу $(C+I+G+X)/(C+I+G+X+M)$ внутрішній конкуренції та питому вагу $M/(C+I+G+X+M)$ зовнішній конкуренції. Для України розрахунки показують, що питома вага для складника внутрішньої конкуренції дорівнює 0,75, а для складника зовнішньої конкуренції – 0,25.

– Розмір внутрішнього ринку підраховується за допомогою розрахунку натурального логарифму від суми валового внутрішнього продукту (за паритетом купівельної спроможності (ПКС)) плюс загальна сума імпорту товарів та послуг (ПКС), з відніманням загальної суми експорту товарів та послуг (ПКС). Дані потім нормалізують до значень від 1 до 7. Дані щодо імпорту та

експорту (ПКС) вираховуються через множення експорту (у відсотках від ВВП) на ВВП за паритетом купівельної спроможності.

– Розмір зовнішнього ринку підраховується як натуральний логарифм від загальної суми експорту товарів та послуг (ПКС), нормалізований до значень від 1 до 7. Дані експорту за паритетом купівельної спроможності отримують через множення експорту (у відсотках від ВВП) на значення ВВП за паритетом купівельної спроможності.

Перший принцип, на якому ґрунтується ІГК, полягає в тому, що факторів, які визначають конкурентоспроможність, є безліч, всі вони комплексні й не виключають один одного. Другий принцип полягає в тому, що різні фактори впливають на різні країни по-різному. Спосіб, що був би оптимальним для підвищення конкурентоспроможності Зімбабве, не був би прийнятним для Фінляндії.

Тому для підрахунку ІГК прийняте визначення Майкла Портера щодо стадій розвитку економіки. На першій стадії економічне зростання залежить від базових факторів, а країни конкурують за рахунок забезпеченості ресурсами – в основному некваліфікованою робочою силою й природними ресурсами. Компанії конкурують за рахунок ціни й продають елементарні продукти й товари. Низька продуктивність передбачає низький рівень зарплат. Збереження конкурентоспроможності на цій стадії розвитку економіки залежить в основному від стабільного функціонування державних і приватних установ (складова 1), інфраструктури (складова 2), макроекономічної стабільності (складова 3), а також від здорової й освіченої робочої сили (складова 4).

У міру розвитку економіки заробітні плати зростають, і для підтримки високого рівня прибутків необхідно підвищувати продуктивність праці. У міру росту заробітної плати і подальшого економічного розвитку, країни переходять до наступної стадії, де економічний ріст залежить від ефективності. На цій стадії необхідно впроваджувати більш ефективні виробничі процеси й підвищувати якість продукції. На цьому етапі підвищення рівня конкурен-

тоспроможності більшою мірою залежить від якості вищої освіти й професійної підготовки (складова 5), ефективного ринку товарів і послуг (складова 6), добре функціонуючого ринку праці (складова 7), розвиненості фінансового ринку (складова 8), здатності впроваджувати новітні технології (складова 9) і розмірів внутрішнього й зовнішнього ринків (складова 10).

Нарешті, коли країни переходять до стадії розвитку економіки, що залежить від інновацій, вони здатні підтримувати високий рівень заробітних плат і відповідний рівень життя тільки за умови, якщо компанії конкурують за рахунок нової й унікальної продукції. Компанії повинні конкурувати за допомогою інновацій (складова 12) і впровадження нових і різноманітних товарів за рахунок високорозвинених виробничих процесів (складова 11).

У концепції стадій економічного розвитку, що інтегрована в Індекс Глобальної Конкурентоспроможності, більш питома вага віддається тим складовим, які відносно більш важливі для поточної стадії економічного розвитку країни. Це означає, що всі 12 складових до деякої міри важливі для всіх країн, але важливість кожної з них залежить від конкретної стадії розвитку країни.

Щоб це врахувати, складові згруповано в три субіндекси, кожний з яких є найбільш важливим на певній стадії розвитку економіки. Субіндекс базових вимог складається з тих складових, які є вирішальними для країн, де економічний розвиток перебуває в стадії залежності від базових факторів. Субіндекс підсилювачів ефективності складається з тих складових, які найбільш важливі для країн, економічний розвиток яких залежить від підвищення ефективності. Субіндекс факторів інновацій і розвитку включає ті складові, які важливі для країн, де економічне зростання залежить від інновацій.

Щоб одержати точне значення питомої ваги кожного субіндексу в Індексі Глобальної Конкурентоспроможності, розраховано регресія ймовірності максимального ВВП на душу населення (залежна змінна) з окремими субіндексами за останні роки (незалежні змінні), що дозволило одержати різні коефіцієнти на кожній стадії розвитку економіки. Після округлення цих економетричних результатів були отримані дані, показані в таблиці 1.2 [26].

Таблиця 1.2

Субіндекс	Стадія факторної орієнтованості (%)	Стадія орієнтованості на ефективність (%)	Стадія орієнтованості на інновації (%)
Базові вимоги	60	40	20
Підсилювачі ефективності	35	50	50
Фактори розвитку та інноваційного потенціалу	5	10	40

Таблиця 1.3

Стадія розвитку	ВВП на душу населення (дол. США)
Стадія 1: Факторно-орієнтована	< 2000
Перехід зі стадії 1 на стадію 2	2000 – 3000
Стадія 2: Орієнтована на ефективність	3000 – 9000
Перехід зі стадії 2 на стадію 3	9000 – 17000
Стадія 3: Орієнтована на інновації	> 17000

Стадії розвитку економіки країни (регіону) визначаються за допомогою двох критеріїв. Перший – рівень ВВП на душу населення з огляду на ринкові курси валют. Цей широко розповсюджений показник використовується для приблизної калькуляції заробітних плат, оскільки не існує міжнародних даних щодо заробітних плат по всіх країнах. Поріг ВВП на душу населення, якій визначає три основні та дві перехідні стадії економічного розвитку, показано у таблиці 1.3. Другий – вимірює ступінь залежності розвитку країн від основних факторів. Це приблизно підраховується шляхом визначення тієї частини, що становить сировину в експорті (товарів і послуг) країни. Припускаємо, що якщо сировинна продукція становить більше 70%, економіка країни перебуває в стадії розвитку, де зростання економіки забезпечується в основному за рахунок базових факторів [26].

Країни, економіка яких перебуває між будь-якою із цих двох або трьох стадій, вважаються країнами з «перехідною економікою». Для цих країн питома вага складових плавно змінюється протягом розвитку країни, що відображає процес плавного переходу від однієї стадії розвитку до іншої.

Таблиця 1.4

Питома вага складових та індикаторів на стадії орієнтованості на ефективність

	Вага індикатора
ІГК країни (регіону) у цілому	100%
БАЗОВІ ВИМОГИ	40,0%
Складова 1: Інституції	10,0%
– державні інституції	7,5%
– приватні інституції	2,5%
Складова 2: Інфраструктура	10,0%
– загальна інфраструктура	5,0%
– конкретна інфраструктура	5,0%
Складова 3: Макроекономічне середовище	10,0%
Складова 4: Охорона здоров'я та	10,0%
– охорона здоров'я	5,0%
– початкова освіта	5,0%
ПІДСИЛЮВАЧІ ЕФЕКТИВНОСТІ	50,0%
Складова 5: Вища освіта та професійна підготовка	8,3%
– кількісний показник освіти	2,8%
– якісний показник освіти	2,8%
– професійна підготовка на роботі	2,8%
Складова 6: Ефективність ринку товарів	8,3%
– внутрішня конкуренція	4,2%
– зовнішня конкуренція	1,4%
– якість умов попиту	2,8%
Складова 7: Ефективність ринку праці	8,3%
– гнучкість	4,2%
– ефективність використання кваліфікованих співробітників	4,2%
Складова 8: Рівень розвитку фінансового ринку	8,3%
– ефективність	4,2%
– надійність та впевненість	4,2%
Складова 9: Технологічна готовність	8,3%
Складова 10: Розмір ринку	8,3%
– розмір внутрішнього ринку	6,3%
– розмір зовнішнього ринку	2,1%
ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	10,0%
Складова 11: Рівень розвитку бізнесу	5,0%
– бізнес-мережі та допоміжні галузі	4,2%
– рівень розвитку операцій та стратегій компаній	4,2%
Складова 12: Інновації	5,0%

Розраховано автором за даними з [26]

З огляду на такий тип переходу від однієї стадії розвитку до іншої в моделі, – тобто поступово віддаючи більше питомої ваги тим складовим, які є

все більш важливими для конкурентоспроможності країни в міру розвитку економіки, – дає можливість Глобальному Індексу Конкурентоспроможності поступово «карати» ті країни, які не підготовлені до наступної стадії розвитку економіки.

На стадії «орієнтованості на ефективність», на якій знаходиться Україна, 50% успіху забезпечують чинники, що підсилюють ефективність, 40% дають базові умови та 10% – інновації. Питома вага окремих складових та індикаторів конкурентоспроможності на цієї стадії розраховано нами у таблиці 1.4.

Також нами проведена аналітична порівняльна робота з виявлення ступеня впливу кожного індикатора та визначення найбільш впливових індикаторів. Індикатори класифіковано по трьох ступенях їхнього впливу на продуктивність і конкурентоспроможність: найважливіші, важливі та найменш важливі. З аналізу усвідомлено, що з 95 індикаторів конкурентоспроможності регіону (країни) найбільш важливими є 36 наступних індикаторів:

1. Права власності;
2. Захист прав інтелектуальної власності;
3. Незалежність судової влади;
4. Ефективність правової системи;
5. Втрати бізнесу через злочинність і насильницькі дії;
6. Рівень відповідальності фірм;
7. Ефективність корпоративного керівництва;
8. Якість загальної інфраструктури;
9. Сальдо держбюджету;
10. Інфляція (%);
11. Якість системи освіти;
12. Доступність дослідницьких та освітніх послуг;
13. Підвищення кваліфікації персоналу;
14. Інтенсивність конкуренції на внутрішньому ринку;
15. Ступінь монополізації ринку;
16. Ефективність антимонопольної політики;

17. Вплив оподаткування;
18. Частка іноземної власності
19. Вплив регулювання на ПП;
20. Частка імпорту у ВРП;
21. Ступінь орієнтованості на клієнта;
22. Практика наймання і звільнення;
23. Оплата праці та продуктивність;
24. Наявність фінансових послуг;
25. Доступність фінансових послуг;
26. Надійність банків;
27. Регулювання фондового ринку;
28. Доступність новітніх технологій;
29. Прямі іноземні інвестиції і передача технологій;
30. Індекс розміру внутрішнього ринку;
31. Індекс розміру зовнішнього ринку;
32. Рівень розвитку бізнес-кластерів;
33. Природа конкурентної переваги;
34. Рівень розвитку виробничих процесів;
35. Рівень маркетингу;
36. Здатність до інновацій;

Звідси є висновок, що аналіз територіальних розбіжностей конкурентоспроможності треба починати з цих 36 індикаторів.

Слід зазначити, що хоча за всіма складовими передбачається однакова вага, країни, що випереджають інші в Індексі Глобальної Конкурентоспроможності, також займають високі позиції в рейтингах за окремими складовими. Більшість країн, що входять у першу десятку індексу, також входять у першу десятку, щонайменш, по половині всіх складових. Країна з найвищим рейтингом, Сполучені Штати, посідає перше місце по трьох складових. Це підкреслює те, що всі складові є взаємозалежними.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Найбільш зручними методами для цілі кожного дослідження є методи розрахунків індексів. Індекси – це відносні показники, що характеризують зміну рівня будь-якого економічного явища в часі, просторі або порівняно з планом, нормою, стандартом. Різновидом індексів є процент виконання плану, темпи і коефіцієнти зростання (ланцюгові, базисні, середні).

Конкурентоспроможність будь-якої країни (регіону) – це набір установ, політик і факторів, які визначають рівень продуктивності країни (регіону).

Індекс Глобальної Конкурентоспроможності (ІГК) розроблений для оцінки потенціалу зростання країн у середньостроковій й довгостроковій перспективі, з огляду на досягнутий рівень розвитку.

ІГК розраховується як середнє значення 95 різних компонентів (індикаторів), кожний з яких стосується одного з аспектів конкурентоспроможності. Ці індикатори згруповано в 12 складових конкурентоспроможності.

Набір індикаторів для оцінки конкурентоспроможності включає як статистичні дані, так і бальні оцінки, отримані з опитувань керівників суспільного і приватного бізнесу. Усі дані приводяться до семибальної шкали.

Стандартна формула для нормалізації статистичних даних є такою:

$$6 \times \frac{(\text{загальний бал країни} - \text{мінімальний бал у вибірці})}{(\text{максимальний бал у вибірці} - \text{мінімальний бал у вибірці})} + 1$$

Усі 12 складових важливі для всіх країн, але важливість кожної з них залежить від конкретної стадії розвитку економіки країни. Тому складові згруповуються в три субіндекси, кожен з яких одержує різну питому вагу на різних стадіях економічного зростання країни. Зокрема, на стадії «орієнтованості на ефективність», на якій знаходиться Україна, 50% успіху забезпечують чинники, що підсилюють ефективність, 40% дають базові умови та 10% – інновації.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

2.1. Місце України в рейтингу Глобальної Конкурентоспроможності

Найбільш конкурентоспроможною економікою у світі є Сполучені Штати Америки. За ними ідуть Швейцарія й Данія. У цілому, найбільш розвинені економіки ОЕСР і деякі азіатські «тигри» – Корея, Гонконг і Тайвань – формують першу двадцятку країн. Більшість географічних регіонів, за винятком арабського світу й деяких частин Азії, формують групи й перебувають поруч у рейтингах конкурентоспроможності. У Європі перші рядки з дуже високим середнім рейтингом, що дорівнює 18, займає більшість західноєвропейських країн (ЄС-15), у той час як члени ЄС із Центральної й Східної Європи переважно перебувають у другій чверті, а у деяких випадках у третій. Середній рейтинг цієї групи країн дорівнює 46. Серед країн-нових членів ЄС (ЄС-12) Естонія займає найвищу позицію з рейтингом 27; за нею йде Чехія – 33. Найслабшою в цій групі залишилася Болгарія – 79-е місце [69].

Україна займає 73-є місце в рейтингу Індексу Глобальної Конкурентоспроможності. Перебуваючи безпосередньо за Бразилією, Україна випередила останніх новачків ЄС – Болгарію й Румунію. У порівнянні з іншими країнами СНД, Україна перебуває рівно посередині їхнього сукупного рейтингу. Із загальним балом 3,98 Україна залишається далеко поза країнами ЄС, у яких загальний бал дорівнює 5,06, а також поза більш розвиненими країнами Центральної й Східної Європи, які недавно вступили до ЄС (ЄС-12); їхній середній бал дорівнює 4.

У разі використання однієї й тої самої країни для порівнянь, то протягом останнього десятиріччя позиція України в рейтингах конкурентоспроможності залишалася в цілому стабільною. Між 1997 і 2007 роками відбулося невелике підвищення – з 52-го на 48-е місце. Коли Україна була включена в рейтинг,

вона зайняла передостаннє місце з 53 країн. Між 1997 і 2005 роками, її рейтинг покращився лише на одне місце, а потім, між 2005 і 2006 роками, різко піднявся з 51-го на 47 місце. Цей стрибок, найімовірніше, пов'язаний з оптимістичними очікуваннями поліпшення середовища для ведення бізнесу після політичних змін у 2004 році.

Зміни рейтингів різних країн протягом останнього десятиріччя свідчать про те, що динаміка рейтингу конкурентоспроможності України залишається нижчою ніж її потенціал. Інші держави регіону, такі як Польща й Російська Федерація, істотно поліпшили свої рейтинги, на 12 і 11 позицій відповідно. Однак більшість країн, особливо у Латинській Америці, втратили багато пунктів. Так, Чилі знизилася на 13 позицій, незважаючи на значні поліпшення в області макроекономічної політики. Туреччина також втратила 4 пункти протягом того ж періоду часу.

У рейтингу за 2009-2010 рр. Україна посіла 82-у позицію серед 133-ох країн – і впала на 10 позицій. Після періоду відносної стабільності рейтингу у 2006-2008 рр. (69, 73 і 72-е місце відповідно), країна опинилась у дев'ятій десятці країн, де вона перебувала до цього. При цьому, як і у рейтингу за минулий рік, Україна знаходиться у групі латиноамериканських та африканських країн, що розвиваються. Нашими безпосередніми сусідами за рейтингом конкурентоспроможності є Гамбія та Алжир.

Рейтинг України, як зрештою і багатьох інших країн, виявився нестійким до наслідків фінансової кризи. Подібне різке падіння (на 10 і більше позицій) відбулося ще у дев'яťох країнах: Ботсвані, Гані, Латвії, Малі, Монголі, Росії, Сирії. Філіппінах і Хорватії. Так, Латвія і Росія погіршили свої оцінки на 14 і 12 позицій відповідно [69].

Припускається, що конкурентоспроможність країни не повинна залежати від тимчасових економічних шоків, проте фінансова криза виявилася затяжною і негативно позначилася практично на всіх країнах. Економіка України більше за інші країни регіону постраждала від кризи – падіння ВВП у 2009 році склало 15,1%. Незважаючи на те, що світова економіка почала відновлю-

ватись, наслідки кризи ще будуть довго відчуватися, зокрема, у фінансовому секторі.

Як свідчать результати підрахунку ІГК України за 2009-2010 рр., країна відкотилась назад за всіма трьома групами складових рейтингу: базовими вимогами (з 86-го на 94 місце); підсилювачами ефективності (з 58-го на 68-е) та факторами інноваційного розвитку (з 66-го на 80-е місце). При цьому, для України найважливішими є оцінки саме за першими десятима складовими конкурентоспроможності, оскільки країна знаходиться на другій стадії розвитку за методологією ВЕФ.

Україна покращила свій рейтинг лише за трьома складовими конкурентоспроможності. Країна посіла 49-е місце за ефективністю ринку праці, 29-е місце за розміром ринку і 78-е місце за складовою «інфраструктура». Так, покращення рейтингу ефективності ринку праці на п'ять пунктів пояснюється більшою гнучкістю визначення заробітних плат у країні (перехід з 61-го на 52-е місце в глобальному рейтингу). Дійсно, реальне падіння заробітної плати в Україні було дуже різким і склало 9% у 2009 році. Водночас рейтинг також вказує на погіршення відносин між роботодавцями і працівниками, що імовірно пояснюється болючістю процесу зниження заробітних плат і скорочення персоналу під час кризи для обох сторін.

Фінансова криза викрила слабкі сторони конкурентоспроможності країни. Так, найбільш різко погіршилися рейтинги України за трьома складовими: макроекономічна стабільність (падіння на 15 пунктів), рівень розвитку фінансового ринку (падіння на 21 пункт) і оснащення новими технологіями (падіння на 15 пунктів). Часто саме в тих сферах, де зафіксовано падіння, також спостерігається і найбільше відставання України від інших країн [69].

Макроекономічна ситуація у 2009 році в Україні продовжила погіршуватись насамперед через поглиблення фінансової кризи. У країні не лише різко зросла маржа за відсотковими ставками, але і практично призупинилось банківське кредитування. Рівень державного боргу і розмір бюджетного

дефіциту також почали збільшуватись, знижуючи конкурентоспроможність економіки. У підсумку країна посіла 106 місце поряд з Йорданією і Парагваєм.

Фінансова система країни виявилась вкрай вразливою до кризи. Доступність фінансування різко знизилася, збільшилися обмеження на рух капіталу і, до всього іншого, різко погіршилась надійність банків. Дії НБУ з подолання кризи у банківській сфері були неефективними. Реструктуризація проблемних банків почалась не відразу і проводилась недостатньо прозоро, що поставило під сумнів незалежність регулятора. Водночас, слід зазначити, що Україна отримала вищий рейтинг (106-е місце), ніж Казахстан і Росія – 111-е та 119-е місце відповідно.

Нарешті, у складовій «технологічна готовність» особливо різке падіння відбулось за показником прями іноземні інвестиції і передання технологій. ПІІ і капітальні інвестиції дійсно продемонстрували різкий спад за підсумками 2009 року. Така тенденція створює негативні передумови для швидкого виходу країни з кризи. За іншими показниками цієї складової оцінки також погіршились. Так, компаніям було не до впровадження нових технологій на фоні кризи, а ключові показники розвитку телекомунікаційного ринку суттєво уповільнили зростання. Останнє пояснюється не лише фінансовою кризою, але і насиченням ринку, насамперед мобільного зв'язку.

Під час кризи зростає роль держави, а тому її ефективність як ніколи важлива для підвищення конкурентоспроможності економіки. Хоча рейтинг ефективності інституціонального середовища в Україні впав лише на п'ять пунктів, причини для занепокоєння залишаються. За цією складовою в Україні найнижчий рейтинг – 120-е місце, поряд з Нікарагуа і Монголією. На думку представників бізнесу, найбільше зниження оцінки відбулося у сфері ефективності дій уряду, зокрема, за такими показниками, як необґрунтованість державних витрат і адміністративне навантаження на бізнес [69].

Результати опитування керівників українських підприємств висвітлюють найбільш проблемні фактори розвитку бізнесу в країні. Вони можуть бути розподілені на три групи:

- а) нестабільність уряду й політики, що проводиться;
- б) корупція;
- в) податкове адміністрування.

Незважаючи на те, що нестабільність уряду й політики, що проводиться, торкається різних проблем, цей фактор був зазначений як найбільша перешкода. Хоча українська економіка продемонструвала значну стійкість щодо нестабільної політичної ситуації, починаючи з 2004 року, й продовжила зростати швидкими темпами, бізнес усе ще розцінює політичну нестабільність як основний бар'єр для розвитку. Нестабільність політики, що проводиться, після Помаранчевої революції істотно дестабілізувала сектор споживачів і бізнесу. Керівники підприємств з року в рік вказують на головну проблему – неадекватність політики уряду.

Корупція вважається другим найважливішим бар'єром ведення бізнесу. Якщо його об'єднати з неефективним держапаратом, це буде означати, що адміністративна ефективність є однією з головних проблем, з якою зіштовхується бізнес. Третя група факторів – це адміністрування податків, що включає як ставки податків, так і питання податкового регулювання. Незважаючи на те, що ставки податків були зменшені, непрозоре й занадто складне податкове регулювання, що має безліч лазівок, як і раніше стримує зростання конкурентоспроможності.

Три фактори – інфляція, доступ до капіталу й інфраструктура – не були зазначені як найбільш проблематичні.

Цього року п'ятірка найбільш проблемних факторів для розвитку бізнесу змінилась: замість інфляції і ставок податків до неї увійшли податкове регулювання і нестабільність уряду. Дійсно, після рекордно високої інфляції 2008 року зростання цін суттєво уповільнилось, а тиск з боку податкових органів на бізнес збільшився (практика авансових платежів податків стала масовою). Нарешті, політична криза, котра досягнула піку напередодні президентських виборів у 2009 році, також негативно позначилась на оцінці стабільності українського уряду.

2.2. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ФАКТОРІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПО ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ

Різні фактори конкурентоспроможності впливають на регіони неоднаково, в залежності від рівня і стадії їх соціально-економічного розвитку. Отже, Україна знаходиться на стадії «орієнтованості на ефективність», на якій 50% успіху забезпечують чинники, що підсилюють ефективність, 40% – базові умови та 10% – інновації [69].

В цілому субіндекс конкурентоспроможності **підсилювачі ефективності** в Україні дорівнює 3,62 бала (94 місце серед 133 країн), що складає лише 65% від рівня «передовиків» – США, Швейцарії, Великобританії, Канади, Німеччини та інших високорозвинених країн, які мають по 5,0–5,5 бала. У Китаю, який швидко розвивається, цей показник дорівнює 4,62 (30 місце у світі).

По областях цей субіндекс коливається від 3,29 (Херсонська область) до 4,06 (Київська область з Києвом) або 4,22 у місті Києві (без області). Тобто відставання аутсайдерів від передовиків досягає в країні 33%. До передовиків (бал вище 3,7) відносяться найбільш урбанізовані області – Дніпропетровська, Донецька, Київська, Запорізька, Харківська, Луганська, Одеська, Львівська; до аутсайдерів (бал менше 3,5) – Херсонська, Кіровоградська, Кримська, Чернігівська, Чернівецька, Тернопільська [26].

Ефективність економіки регіону підсилюють 6 чинників, які мають однакову вагу: вища освіта, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, технологічна готовність і розмір ринку.

Перший чинник – **вища освіта і професійна підготовка** – оцінюється по 8 індикаторах, з яких, на мій погляд, основними є обхват вищою освітою і доступність дослідницьких і освітніх послуг. Обхват вищою освітою забезпечує підготовку молоді з найвищою кваліфікацією, здатною самостійно поставити і вирішити виробничу задачу – тобто майбутніх підприємницьких кадрів. По областях України бачимо, що обхват навчанням молоді студентського віку

коливається від 29% в Закарпатті, 42% в Криму та Кіровоградщині до 100% в Харківщині; середньоукраїнський показник – 61%.

Як було сказано вище, найважливішими індикаторами чинника «вища освіта» є якість системи освіти, доступність дослідницьких та освітніх послуг підвищення кваліфікації персоналу.

Коливання *якості системи вищої освіти* по областях є досить високими – 43%. Середній показник дорівнює 3,92 бала (проти 6,18 бала у Фінляндії та 4,32 бала у Китаю). Лідерами тут є Рівненська, Волинська, Сумська, Харківська і Дніпропетровська області – бал вище 4,2. Найгірші показники мають Херсонщина, Кіровоградщина і Крим – менше 3,5. Більш високу порівняно з індустріальними регіонами якість освіти в Рівненській, Волинській і Сумській областях можна пояснити лише більш високою дисципліною учнів і вимогливістю викладачів.

За *доступністю дослідницьких і освітніх послуг* коливання по областях значно менше – від 3,96 (Чернігівська область) до 4,91 (Донецька область) при середньоукраїнському 4,48 [26]. Звертає увагу те, що в Закарпатській області індикатор доступності освітніх послуг в два рази вищий, ніж індикатор обхвату вищою освітою. Тобто, закарпатська молодь не сильно прагне до навчання у вузі.

Індикатор *підвищення кваліфікації персоналу* – 3,15, найнижчий в групі (складовій) і в два рази менший, ніж у високорозвинутих країнах, – красномовно свідчить про відношення керівників до людини. Коливання по областях досягають 30%. Найгірші показники є в Одеської, Тернопільської, Кримської областях, найкращі – на Волині та Севастополі.

Чинник *ефективність ринку товарів* оцінюється по 16 індикаторах. Цікаво, що при його оцінці в Україні через відсутність даних не враховано найважливіші індикатори – податкова ставка, кількість процедур і час, необхідні для відкриття бізнесу, торгові бар'єри і митні тарифи, хоча по зарубіжних країнах вони є. Серед врахованих індикаторів найбільші коливання спостерігаються за *інтенсивністю конкуренції* на внутрішньому ринку (від

3,70 в Чернігівській до 4,75 в Київській з Києвом і Одеській областях) і *ступенем монополізації ринку* (від 3,24 в Херсонській області до 4,21 в Тернопільській і 4,50 у Вінницькій областях).

Ефективність антимонопольної політики є найнижчою в Києві (2,35) та Криму (2,50), найкращою – у Волинській області (3,65). Це найгірший показник у групі (складовій). Виходить, що максимальне засилля олігархів спостерігається у столиці та курортній зоні.

Частка іноземної власності по областях оцінюється від 2,5 до 4,2 бала. До найвищих показників тут досягли Закарпатська і Львівська області (тобто вони найбільш інтегровані світове господарство). Найменша частка іноземної власності спостерігається на Кіровоградщині, Криму та Хмельниччині.

За *часткою імпорту* у валовому регіональному продукті (ВРП), що характеризує ступень інтегрованості у світову торгівлю, лідирують місто Київ, Закарпатська та Одеська області. Мінімальне використання імпорту спостерігається в Криму, Херсонської та Кіровоградської областях – менше 10% від ВРП. Виходить, що курортний Крим зв'язаний зі світовим господарством не прямо, а через посередництво інших областей України.

Ступінь орієнтованості на клієнта по усіх областях країни достатньо висока – від 4,22 бала (Херсонська область) до 5,11 бала (Дніпропетровська). У світовому рейтингу за цим показником Україна займає 70-те місце, тоді як Росія – 134-те, а Казахстан – 105-те [26].

Чинник *ефективність ринку праці* оцінюється по 9 індикаторах, з яких найбільшу вагу мають ставка на професійне управління і вплив оподаткування. Найвищий професіоналізм керівників наголошується в Дніпропетровській (4,54), Київській (4,53) та Чернівецькій областях (4,53). Найнижчу оцінку професіоналізм керівників отримав в Закарпатській і Тернопільській областях (3,90; тут мінімальна частка осіб з вищою освітою) і, як не дивно, місто Севастополь (3,95), в якому серед керівників переважають колишні військові. Оподаткування надає мінімальний вплив на ринок праці в Одеській області (2,65), а максимальний – у Вінницькій і Кіровоградській областях (3,59-3,70).

В оцінці рівня *розвитку фінансового ринку* з восьми необхідних індикаторів пропущено найважливіший – це надійність юридичних прав. Чомусь це збігається з «пропусками» в оцінці ефективності ринку товарів (див. вище), тобто пропущено ті індикатори, що складають «кредо» бюрократії та корупції. Серед врахованих індикаторів найнижчу оцінку (1,96 бала, з коливанням від 1,63 до 2,29) отримала доступність венчурного капіталу, що підкреслює низьку інноваційного української економіки. Низько оцінюється і легкість отримання позичок – всього 2,18 бала при мінімумі 1,63 в Вінницької області, 1,99 в Києві (тобто нижче середнього) і максимумі 2,77 в Івано-Франківській області. При цьому надійність банків оцінюється в 2 рази краще – 4,46 з коливанням від 3,90 (Закарпаття) до 4,77 (Луганська область) і 4,83 (Севастополь).

Чинник *технологічної готовності* оцінюється по 9 індикаторах. З них найважливішим, на нашу думку, є прямі іноземні інвестиції і передача технологій. Його середня величина для України дорівнює 2,72 з коливанням від 1,93–2,04 (Херсон, Кіровоград) до 3,21–3,36 (Донецьк, Київ). При цьому доступність нових технологій оцінюється вище – в середньому 3,47 бала, при мінімумі в Чернігівській області (2,71) та в Криму (2,80) [26].

Також звертає увагу дуже різка територіальна диференціація за *кількістю інтернет-користувачів* – від 6,21 на 100 жителів (Закарпаття) до 39,9 (Одеса) і 130,79 (Київ), що у цілому є зворотньопропорційним рівню відтворення населення. Користування Інтернетом – це вельми якісне свідоцтво про схильність населення до новаторства та його здатність вивчити програму, тобто вміння перенавчитися.

Базові вимоги конкурентоспроможності регіону складають 4 чинники, які мають однакову вагу (по 20% кожний): інституції, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та початкова освіта. Вони забезпечують 40% конкурентоспроможності.

В Україні складова базові вимоги оцінено в 4,0 бала, що ставить країну аж на 94 місце у міжнародному рейтингу (серед 133 країн). Тобто саме цей

чинник найбільш гальмує розвиток і конкурентоспроможність. Китай же за базові вимоги отримав 5,3 бала (31 місце у світі).

Розбіжності між областями України за базовими вимогами є невеликими – лише 10%. Це зрозуміло, бо ці вимоги забезпечує переважно державна влада, тоді як роль місцевої влади в унітарній державі незначна. Тим не менше, найліпший показник має столиця з її областю – 4,5 бала, а мінімальні характерні для слаборозвинутих областей – Херсонської, Кіровоградської, Житомирської.

Перший чинник (складова) – *державні та приватні інституції* – має 18 індикаторів, з яких найважливішими є: права власності; захист прав інтелектуальної власності; незалежність судової системи; ефективність правової системи; витрати бізнесу через злочинність і насильницькі дії. Рейтинг по цій складовій має особливе значення. Ефективні суспільні, державні й приватні установи є основою економіки; вони впливають на процес реалізації державної політики й на ефективність правил і процедур у всіх інших сферах. Перш за все це стосується дотримання норм і законів.

Права власності є індикатором, який демонструє стан дієвості правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням власником належним йому майном на свій розсуд і в своїх інтересах. Середньоукраїнська величина цього індикатора дорівнює 4,18. Найвищий показник має Закарпатська область (4,74), а найнижчий – місто Київ (3,49) [26]. Це свідчить про те, що у Києві протиправне втручання у сферу володіння майна іншими особами є частою практикою, випадки незаконних зазіхань на чужу річ і на волю власника мати цю річ постійно відбуваються. Скоріше за все це пов'язано зі свавіллям влади у місті.

Право власності – це основне речове право фізичних та юридичних осіб. Відповідно до ст. 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності. Конкурентну перевагу буде мати той регіон країни,

де права власності не порушуються, а власник має можливість користуватися власністю у повній мірі, згідно із положеннями закону.

Захист прав інтелектуальної власності є важливим аспектом для повноцінної діяльності власника об'єкту інтелектуальної власності. За цим показником Україна отримала лише 2,6 бала – 108 місце у світі, притому розбіжності між областями досягають 50% [26]. Як ні дивно, але інтелектуальна власність ліпше охороняється в слаборозвинутих областях – Херсонської, Кіровоградської, Закарпатської (3,1–3,2 бала), а найгірше – у великих містах (Києві, Одесі, Львові тощо). У цілому безкоштовне використання чужих ідей процвітає, гальмуючи тим самим розкриття інтелектуального потенціалу нації та стимулюючи «відтік мозків за кордон. Інтелектуальну власність – суттєвий елемент економічного зростання, тому влада країни та регіонів повинна протидіяти таким розповсюдженням на сьогодні діям, як контрафакція та піратство.

Незалежність судової системи є найважливішим індикатором, який виявляє ступінь законності та правомірності дій судової влади у регіоні. Він демонструє чи є дії суду у регіоні прозорими, або навпаки, корумповані. Середньоукраїнський показник дорівнює 2,3 бала (123 місце у світі) і є одним із найнижчих серед інших індикаторів. Найкращий показник має Чернівецька область (3,43), найгірший – місто Київ (1,98), що ще раз свідчить про поганий, навіть небезпечний стан судової системи міста та її залежності від влади.

Згідно з конституцією України – незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід'ємними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. Але у житті ми бачимо іншу тенденцію. Згідно з Індексом верховенства права, в Україні суди хоча і доступні, але неефективні та корумповані. Захист свободи релігії у країні на висоті, а права власності – слабкі. Україна через політичне втручання уряду, безкарність та корупцію посіла 87-й рядок в Індексі верховенства права з 97 країн світу (результати оцінки за 2012 рік) [67].

Ефективність правової системи є важливим індикатором спроможності органів юридичної у швидкому та ефективному вирішенню правових випад-

ків, демонструє наскільки дії правових суб'єктів є чіткими та послідовними. При тому, що нормативно-правова база України є чіткою та структурованою, випадки правопорушень детально прописані у кодексах, ефективність цієї системи оцінена в Україні так же низько, як і незалежність судів – 2,3 бала (130 місці у світі). Серед регіонів лідирують Волинська, Закарпатська і Миколаївська області (3,1–3,5 бала), а найгірша ситуація спостерігається у Києві (2,2 бала) та в Одесі (2,3 бала) [26].

Середньоукраїнський показник *втрат бізнесу від злочинності* та насильства дорівнює 4,65 бала, що є досить задовільним у порівнянні з іншими індикаторами. Найвищі показники мають Хмельницька, Вінницька та Полтавська області (5,0–5,2 бала), а найнижчі – знову Київ та Сумська область (4,2 бала), що свідчить про неспроможність або небажання влади цих регіонів ефективно протидіяти економічній злочинності у регіоні.

Останніми роками в Україні почастишали суспільно небезпечні дії, пов'язані з силовим протиправним захопленням підприємств різної організаційно-правової форми, які в народі йменуються як «рейдерство». За даними Українського союзу промисловців і підприємців в країні діє 35-50 спеціалізованих рейдерських груп, що складаються з досвідчених юристів і економістів. Кількість рейдерських атак в рік перевищує 3000, а їх результативність складає більше 90% [49]. Збитки від рейдерських захоплень оцінюються в 3-5 млрд. доларів щорічно, а середньостатистична норма прибутку рейдерів складає сотні відсотків. Про масштаби рейдерства в Україні свідчить той факт, що об'єктами рейдерських атак виступають великі компанії, де утримувачем контрольного пакету акцій є держава. Останніми роками з подібними проблемами зіткнулися такі підприємства, як АСК «Укррічфлот», Херсонський морський порт, «ДонНІИчермет», завод по виробництву інсуліну «Індар», такий гігант української промисловості, як ВАТ «НВП «Сатурн» (один з розробників комплексів далекої радіотехнічної розвідки «Кольчуга») і багато інших. Ситуація, що склалася, дозволяє стверджувати: рейдерство стає загрозою національної безпеки і може бути порівняне до економічного тероризму.

Міжнародні експерти визнають, що сьогодні жодна країна у світі не захищена від терористичних актів. За аналогією можна стверджуючи, що сьогодні жодна економічно приваблива компанія в Україні не може бути захищена від рейдерської атаки [49].

У сучасному світі *соціальна відповідальність* бізнесу є загальноприйнятим правилом, якого дотримується значна кількість великих, середніх і навіть малих компаній по всьому світу. З огляду на надзвичайну суспільну та економічну користь, що містить у собі соціальна відповідальність бізнесу, питання її розвитку належать до сфери особливої уваги органів державної влади багатьох країн світу та провідних міжнародних організацій. Проявом цієї уваги є розроблення стандартів СББ і заходів зі стимулювання бізнесу до соціально відповідальної діяльності [66]. Чим вище рівень відповідальності фірм регіону, тим більш регіон є привабливим для співпраці та інвестування.

Яскравим є те, що індикатор відповідальності фірм по регіонах України досі не оцінювався, а у міжнародному рейтингу Україна у цілому зайняла 121 місце (3,2 бала). Зрозуміло, чому до України не йдуть масштабні іноземні інвестиції.

Запровадження ефективного *корпоративного управління* є одним із головних чинників, який впливає на успішну діяльність товариства та сприяє залученню інвестицій. У міжнародному рейтингу Україна за цим показником отримала 4,4 бала (94 місце у світі), але опитування по регіонах дають значно вищі величини – від 4,6 бала (Івано-Франківська область) до 5,4 бала (Запорізька область). Розбіжність між зовнішньою і внутрішньою оцінками видимо пояснюється приказкою: у своєму оці колоди не видно...

Друга складова базових умов – *інфраструктура* – оцінюється по 9 індикаторах. Інфраструктура є однією із ключових конкурентних переваг України. Вона оцінено ВЕФ на 3,4 бала у 2009–2010 роки (78 місце) та на 4,1 бала у 2011 році (65 місце). По областях цей показник коливається від 3,3 бала (Кіровоградська область) до 4,5 бала у Києві з областю [26].

Особлива роль інфраструктури для України визначається тим, що економіка країни є вкрай транспортно-витратною. Для того, щоб заробити один умовний долар ВВП, в Україні у середньому необхідно було перевезти 6 тонн-км вантажів. У той же час, у Євросоюзі (ЄС-25) даний показник становив 0,3 тонн-км, тобто у 20 разів менше [33]. В Україні таке співвідношення визначає залежність економіки від поставок продукції в основному низької якості обробки («commodities»): таких, як метали, руди, зерно. Крім цього, частка транспорту та зв'язку у ВВП країни дорівнює 13%.

За *якістю загальної інфраструктури* Україна має 3,5 бала (79 місце), вдвічі поступаючись Швейцарії, але на 30% опереджаючи Польщу. Усередині ж країни досягають 40%. Найліпший стан загальної інфраструктури відзначається у Києві з областю (4,58) та в Харківській області (4,22), найгірший – у Чернігівській, Кіровоградській та Херсонській областях.

З транспортної інфраструктури незадовільний стан має якість *автошляхів* – усього 2,2 бала за оцінкою ВЕФ. Розбіжності між регіонами є найбільшими у порівнянні з усіма іншими індикаторами і досягають 80%. Найнижчими є величини цього індикатора у Кіровоградській та Тернопільській областях, найвищими – у Київській, Вінницькій областях та в Криму; трохи вище за середню якість автодоріг в Харківській, Полтавській та Житомирській областях [26].

Третя складова базових умов – ***макроекономічна стабільність*** – оцінено ВЕФ для усієї України на 4,0 бала (106-те місце у світі) у 2009–2010 роки та на 4,4 бала (90-те місце) у 2011 році [26]. По регіонах країни цей показник оцінювався тільки по двох індикаторах – *інфляція і різниця відсоткових ставок*, оскільки дані про регіональні сальдо бюджету, норма заощаджень, борг і кредитний рейтинг відсутні (тому бракує «радянська традиція» – перерахування податків з регіонів до столиці, тобто відсутність повноцінного місцевого самоврядування). В результаті розбіжності по регіонах виявилися незначними, з коливанням $\pm 7\%$ від середнього рівня.

У сучасних умовах *державний бюджет* відіграє роль одного з регуляторів економічного розвитку. Повністю зберігається і його традиційна роль інструмента забезпечення виконання державою суто політичних та інших неекономічних функцій. За допомогою податкової системи держава концентрує в своїх руках необхідні фінансові ресурси і використовує їх для утримання державного апарату, армії, невиробничої сфери тощо.

Бюджетне сальдо – показник, який характеризує стан державного бюджету і визначається як різниця між чистими податками та державними закупівлями. В умовах перехідної економіки і становлення ринкової інфраструктури велике значення має регіональний аспект бюджетної політики. Від того, наскільки оптимальним буде розподіл бюджетних коштів між регіонами-донорами і регіонами-реципієнтами бюджетних коштів, багато в чому залежить ефективність структурної політики. Стосовно України це означає, що розподіл бюджетних коштів по регіонах повинен враховувати і внесок регіонів у забезпечення дохідної частини бюджету. Однак у сучасних умовах відбувається прямо протилежне. Здійснюється перерозподіл бюджетних ресурсів на користь міста Києва і західних регіонів за рахунок східних. В умовах зосередження в східних регіонах значних по розмірах і чисельності об'єктів інфраструктури це посилює фінансову кризу регіонів, руйнування виробничого потенціалу, занепад соціальної сфери.

Особливість соціально-економічного життя в Україні – поширене покладання на певні соціально-економічні інститути виконання невласливих їм функцій. Так, в умовах нестачі бюджетних коштів на оборону виникла тенденція часткового фінансування оборонних об'єктів за рахунок місцевих бюджетів: наприклад, за деякими областями закріплені окремі кораблі Чорноморського флоту, над якими відповідний регіон здійснює «шефство», тобто часткове утримання за рахунок місцевих бюджетів [61]. Ясно, що така бюджетна політика, з одного боку, загострює, бюджетні проблеми на місцевому рівні, а з іншого боку, змушує регіони шукати додаткові джерела фінан-

сування. Одночасно створюється потенційна небезпека виникнення і посилення сепаратистських тенденцій.

Фактори розвитку та інноваційного потенціалу, що забезпечують Україні лише 10% успіху в конкурентоспроможності, охоплюють два чинники (складові) з однаковою вагою – рівень розвитку бізнесу та інновації. Для України вони оцінено в 3,4 бала (80 місце у світі), тоді як в Китаю – 4,0 бала (34 місце).

Складова *рівень розвитку бізнесу* розраховується по 10 індикаторам, з яких найважливішим є природа конкурентних переваг. Вона оцінено в середньому по Україні всього в 3,81 бала при мінімумі 3,4 бала (Херсонщина) і максимумі в Дніпропетровської (4,2 бала) і Донецької (4,1 бала) областях. Тобто розмах (амплітуда) коливань досягає 23%

Складова *інновації* оцінено для України найменшою величиною – 2,91 бала з коливанням від 2,47 бала (Чернігівщина) до 3,27 (Харківщина). Складова розраховується по 8 індикаторам, з яких найважливішими слід вважати державні закупівлі високотехнологічної продукції та витрати компаній на наукові дослідження.

Держзакупівлі високотехнологічної продукції варіюють від 2,29 бала (Чернігівська область) до 3,63 (Миколаївська) і 3,50 (Одеська область) при середньому 3,0 бала. У Харківській області цей показник лише на 5% вище середнього по країні, а в Києві – на 20% нижче середнього.

Витрати компаній на наукові дослідження дістали найнижчу оцінку серед усіх 95 індикаторам конкурентоспроможності – 2,63 бала! Це відмінно пояснює занепад науково-дослідних закладів і відтік вчених з країни. Лідирують тут області Дніпропетровська (3,26 бала), Донецька (3,1 бала) і Запорізька (3,0 бала). Аутсайдерами є західні області – Рівненська, Чернівецька, Закарпатська (2,2 бала). Київщина займає середню позицію, а Харківщина – ледве вище середнього [26].

2.3. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В РЕЙТИНГУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У 2011 році Фонд «Ефективне управління» разом із Всесвітнім економічним форумом вперше провели дослідження конкурентоспроможності усіх регіонів України: 24 областей, АР Крим, а також міст Києва та Севастополя. Отримані результати дають змогу комплексно проаналізувати слабкі й сильні місця кожного регіону, а також їх сукупний вплив на позицію України у Індексі глобальної конкурентоспроможності. Цього року було удосконалено вибірку опитування керівників підприємств, що дає можливість побачити особливості конкурентоспроможності регіонів у галузевому розрізі [26].

Топ-п'ятірка регіонів за індексом конкурентоспроможності цього року є такою: Київ, Дніпропетровська, Харківська, Київська та Донецька області. Той факт, що Київська область потрапила до групи лідерів, був до певної міри неочікуваним, однак, можливо, саме переваги сусідства з Києвом на даному етапі були більшим вагомими, ніж недоліки.

До групи областей, що відстають, увійшли Житомирська, Тернопільська, Чернігівська, Кіровоградська та Херсонська області. Отже, основний склад регіонів-лідерів і аутсайдерів лишився майже таким самим.

Київ здобув 1-е місце у рейтингу конкурентоспроможності регіонів України, випередивши Дніпропетровську та Харківську області. Сукупний рейтинг конкурентоспроможності Києва склав 4,26 бала, що на 0,39 бала (10%) перевищує середнє значення індексу по 27 регіонах України (3,87 бала). Порівняно з рейтингом минулого року, в якому Київ також лідирував, місто дещо поліпшило свій загальний бал. При цьому місто випереджає інші регіони за групами складових «базові вимоги» та «підсилювачі ефективності», втративши в той самий час 10 позицій за групою «фактори розвитку та інноваційного потенціалу». Найкращі оцінки Київ отримав за «інфраструктуру» (1-е місце серед 27 регіонів України), «вищу освіту та професійну підготовку» (1-е місце), «розмір ринку» (1-е місце) та «технологічну готовність» (1-е місце).

Поряд з цим місто опинилося в другій половині списку за такими складовими як «інституції» (27-е місце) та «рівень розвитку фінансового ринку» (17-е місце). Також викликає занепокоєння значна втрата позицій в оцінці факторів інновацій та розвитку.

Дніпропетровська область посідає 2-і місця серед 27-и регіонів України за загальною чисельністю населення та за ВРП на особу і 3-є – за внеском до валового внутрішнього продукту України. В області 2-е місце проживає близько 7,3% населення України та виробляється близько 10% ВВП. Валовий регіональний продукт на особу у Дніпропетровській області складає майже 140% загальнонаціонального показника (27737 грн. на особу у 2009 році).

Найкращі оцінки область отримала за рівень розвитку бізнесу (1-е місце серед 27 регіонів України), ефективність рику товарів (2-е місце), розмір ринку (2-е місце) та макроекономічну стабільність (2-е місце). Однак за показниками «інституції» (15-е місце у регіональному рейтингу) та «охорона здоров'я та початкова освіта» (19-е місце) область відчутно поступається іншим регіонам [26].

Харківська область посіла 3-є місце в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України. Її сукупний індекс склав 4,05 бала, що тільки на 0,18 бала більше, ніж середньоукраїнський результат (3,87). Порівняно з минулим роком регіон піднявся на 0,01 бала в індексі та на 4 позиції в рейтингу конкурентоспроможності. Харківська область показала рівномірні результати за всіма субіндексами. За базовими вимогами область посіла 5-е місце серед 27-и регіонів, за підсилювачами ефективності та інноваціями і чинниками розвитку – 3-і місця.

Інновації, вища освіта і професійна підготовка, інфраструктура і розмір ринку – конкурентні переваги Харківської області. За двома першими показниками область посіла перше і друге місця, за двома останніми показниками – четверті місця відповідно. Область відстає від інших за рівнем розвитку інституцій та ефективності ринків праці і товарів. За першою складовою регіон посів дуже низьке 25-е місце, за останніми – 18-е і 15-е місця.

Індекс конкурентоспроможності **Київської області** цього року був розрахований уперше. І одразу ж регіон вийшов на 4-у позицію в рейтингу, посівши місце між Харківською та Донецькою областями. Її сукупний індекс – 4,04 – на 0,17 бала перевищив середній показник по Україні (3,87). Область отримала потужні бали за субіндексами «базові вимоги» (3-є місце серед регіонів) і «підсилювачі ефективності» (5-е місце). Оцінка «факторів розвитку та інноваційного потенціалу» дещо слабша (13-е місце).

Київська область посіла лідерські позиції за складовими «макроекономічне середовище», за яким область вийшла на 1-е місце в країні, «технологічна готовність» (2-е місце) та «охорона здоров'я та початкова освіта» (3-є місце). Порівняними недоліками області є низькі оцінки з «вищої освіти та професійної підготовки», «рівня розвитку бізнесу» та «інновацій». За цими показниками регіон розташувався на 17-у, 15-у та 13-у місцях відповідно [26].

Серед інших регіонів України Київська область посідає 7-е місце за внеском до ВВП країни і 10-е за кількістю населення. Тут проживає близько 3,8% населення країни, які виробляють 4,1% її ВВП. У розрахунку на особу ВРП області становить близько 110% середньоукраїнського рівня (21769 грн.).

Донецька область посідає 1-е місце в Україні за кількістю населення (практично одна десята частина) и 2-е місце за внеском до ВВП країни (9,7%). ВРП області становить 23137 грн. на людину, або 135% від середнього показника по країні.

Область отримує 5-е місце в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України, посівши позицію між Київською та Запорізькою областями. Сукупний рейтинг конкурентоспроможності Донецької області склав 4,03 бала, що на 0,16 бала вище середнього значення індексу по 27 регіонах України (3,87 бала). Порівняно з рейтингом 2010 року Донецька область покращила свої позиції, піднявшись вгору на одну позицію. При цьому, регіон втратив одну позицію за групою складових «базові вимоги», але піднявся на одну і дві позиції за групами «посилювачі ефективності» і «чинники інновацій і розвитку» відповідно.

Найкращі оцінки Донецька область отримала за «рівень розвитку фінансового ринку» (2-е місце серед 27 регіонів України), «розмір ринку» (3-є місце), «рівень розвитку бізнесу» та «інновації» (в обох випадках 2-е місце). В той самий час відзначається відставання області за такими складовими як «макроекономічна стабільність» (15-е місце), «охорона здоров'я і початкова освіта» (24-е місце) та «ефективність ринку праці» (15-е місце) [26].

Запорізька область посідає 9-е місце в Україні за кількістю населення і 8-е за внеском до ВВП країни. Тут проживає близько 3,9% населення України і виробляється 4,1% ВВП. В розрахунку на особу ВРП області становить 104% від середньоукраїнського показника (20614 грн.). Область посіла 6-е місце за конкурентоспроможністю серед регіонів України. Її сукупний індекс (3,98) на 0,11 бала перевищив середній показник по країні. Порівняно з минулим роком область покращила свій загальний показник конкурентоспроможності на 0,03 бала, а положення у рейтингу – на 5 позицій. За трьома субіндексами область отримала рівномірні оцінки: за базовими вимогами регіон вийшов на 6-е місце в рейтингу, за двома іншими – підсилювачами ефективності і фактори розвитку та інноваційного потенціалу – на 7-і.

Запорізька область продемонструвала найкращі результати за показниками «рівень розвитку бізнесу», «вища освіта і професійна підготовка» і «макроекономічне середовище». За першим область потрапила до трійки лідерів серед регіонів (3-є місце). За двома іншими показниками область посіла 4-і місця в рейтингу. З іншого боку, інституції, ефективність ринку праці, охорона здоров'я і початкова освіта - слабкі сторони конкурентоспроможності економіки області. За цими складовими область посідає 19-е, 16-е і 12-е місця.

Місто Севастополь – найменший регіон в Україні як за кількістю населення, так і за внеском до ВВП. У місті проживає 0,83% населення України і виробляється 0,71% ВВП країни. В розрахунку на особу ВРП міста становить 86% середньоукраїнського показника (16966 грн.). Цього року індекс конкурентоспроможності Севастополя розраховувався вперше. Місто отримало 3,96 бала і посіло 7-е місце в рейтингу конкурентоспроможності. Його сукупний

індекс на 0,09 бала перевищив середній показник по регіонах. Севастополь посів лідерські позиції за всіма трьома субіндексами За субіндексом «базові вимоги» місто посіло 2-е місце в країні, а за «підсилювачами ефективності» та «факторами розвитку та інноваційного потенціалу» – 3-є і 4-е місця.

Найкращі результати Севастополь продемонстрував за складовими «охорона здоров'я і початкова освіта», де місто посіло перше місце серед 27-и регіонів країни, «інфраструктура» (2-е місце), і «вища освіта і професійна підготовка» (3-є місце). Слабкими місцями економіки міста виявилися розмір ринку (26-е місце) і макроекономічне середовище (24-е місце), ефективність ринку праці (24-е місце) та інституції (17-е місце) [26].

У 2011 році **Одеська область** посіла 8-е місце в регіональному рейтингу, між Севастополем і Полтавською областю. Порівняно з минулим роком, регіон піднявся одразу на чотири позиції, отримавши 3,95 балів (минулого року рейтинг становив 3,94 балів). На відміну від більшості регіонів України, в області спостерігається відносно великий розкид оцінок за складовими конкурентоспроможності. Так, за першими двома групами – базовим вимогам і підсилювачами ефективності – регіон посів 8-е і 6-е місця відповідно, а за чинниками розвитку бізнесу лише 22-е місце. Область могла б отримати вищий показник за базовими вимогами, якби не низькі бали, отримані за якістю інституцій і макроекономічного середовища. Область отримала найвищі бали за рівнем розвитку інфраструктури (3-є місце), технологічної готовності (4-е місце) і вищої освіти і професійної підготовки (5-е місце). Одеський регіон програє іншим за якістю інституцій (26 місце), за ефективністю ринку праці (25 місце) і фінансового ринку (24-е місце).

Одеська область посідає 6-е місце серед 27 регіонів України за кількістю населення (5,2%) і 5-е місце за внеском до ВВП країни (5,3%). Валовий регіональний продукт області становить 20341 грн. на людину, або 118% від середнього показника по Україні.

Полтавська область посідає 12-е місце в Україні за кількістю населення і 10-е місце за внеском до ВВП країни. ВРП Полтавщини склав 22337 грн. на

людину, що на 13% вище середнього по країні. В області проживає 3,3% населення країни і виробляється 3,7% ВВП. Область посіла 9-е місце в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України між Одеською і Львівською областями. Її сукупний індекс конкурентоспроможності – 3,94. Область має порівняльні переваги за субіндексами «підсилювачі ефективності» і «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» (за обома область посіла 8-і місця). За першим субіндексом «базові вимоги» область посіла 10-е місце в регіональному рейтингу [26].

Найкращі оцінки Полтавська область отримала за складовими «рівень розвитку фінансового ринку» (4-е місце в рейтингу), «інституції» (6-е місце), «інновації» (7-е місце). З іншого боку, макроекономічне середовище, охорона здоров'я і початкова освіта і технологічна готовність – найслабші чинники конкурентоспроможності регіону.

Львівська область посідає 5-е місце в Україні за кількістю населення і 9-е місце за внеском до ВВП країни (3,9%). ВРП області становить 14093 грн. на людину, або 82% від середнього показника по Україні. Область отримала 10-е місце в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України, посівши позицію між Полтавською і Миколаївською областями. Сукупний рейтинг конкурентоспроможності Львівської області склав 3,88 бала, що практично дорівнює середньому значенню індексу по 27 регіонах України (3,87 бала). Порівняно з рейтингом 2010 року Львівська область спустилася на 6 позицій. При цьому регіон помітно погіршив свої позиції за групами складових «базові вимоги» і «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» і дещо спустився за групою «посилювачі ефективності».

Найкращі оцінки Львівська область отримала за «охорону здоров'я і початкову освіту» (6-е місце серед 27 регіонів України), «вищу освіту і професійну підготовку» (7-е місце) і «розмір ринку» (7-е місце). Поряд з цим область опинилася у хвості рейтингу за такими складовими як «інституції» (24-е місце), «ефективність ринку праці» (22-е місце) і «рівень розвитку бізнесу» (20-е місце) [26].

Індекс конкурентоспроможності **Миколаївської області** цього року розраховувався вперше і регіон одразу посів досить високе 11-е місце в рейтингу серед регіонів України між Львівською та Волинською областями. Її сукупний індекс дорівнює середньому показнику по 27 регіонах – 3,87. Конкурентні переваги Миколаївської області у порівнянні з іншими регіонами ґрунтуються на третьому субіндексі «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» (5-е місце за рештою двома субіндексами «підсилювачі ефективності» і «базові вимоги» область показала середні місця в рейтингу: 15-е і 12-е відповідно.

Найкращі оцінки Миколаївська область продемонструвала за «інноваціями» (5-е місце), «ефективністю товарного ринку» (6-е місце), та «макроекономічним середовищем» (7-е місце). Найгірші оцінки регіон має за «охорону здоров'я і початкову освіту» (27-е місце), «ефективність ринку праці» (20-е місце) та «вищу освіту і професійну підготовку» (19-е місце).

Миколаївська область посідає 18-е місце в Україні за кількістю населення і 12-е місце за внеском до ВВП країни. В області проживає 2,6% населення країни і виробляється 2,2% ВВП. Валовий регіональний продукт Миколаївської області склав 17050 грн. на людину, що на 14% нижче середнього показника по країні.

Волинська область посіла 12-е місце в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України. Цього року її сукупний індекс дорівнює середньому показнику по країні – 3,87. Порівняно з минулим роком регіон втратив 0,01 бала, але при цьому піднявся на 3 позиції в рейтингу. Оцінки показників трьох субіндексів в області рівномірні. За базовими вимогами і підсилювачами ефективності вона посіла 13-тє місце в рейтингу, а за факторами розвитку та інноваційного потенціалу – 12-тє [26].

Волинська область лідирує в рейтингу регіонів за двома складовими – за інституціями та рівнем розвитку фінансового ринку. Область також посіла досить високу 5-у позицію за складовою «ефективність ринку товарів». З іншого боку, область отримала низькі оцінки за складовими «інфраструктура» (23 місце), «розмір ринку» (21 місце) і «макроекономічне середовище» (18-е).

Волинська область посідає 24-ті місце в Україні за кількістю населення і внеском до ВВП. В області проживає близько 2,26% населення України і виробляється 1,34% ВВП країни. У розрахунку на особу ВРП області на 41% менше середньоукраїнського і у 2009 році склав 11796 грн.

У 2011 році **Луганська область** посіла 13-ю позицію у рейтингу конкурентоспроможності регіонів України і зайняла місце між Волинською та Вінницькою областями. Порівняно із минулим роком область піднялась у рейтингу на одне місце, хоча й отримала на 0,05 балів менше. Цього року загальний індекс конкурентоспроможності області дорівнює середньому показнику серед регіонів країни – 3,87.

Найбільш сильною стороною конкурентоспроможності Луганської області є «фактори інновацій та розвитку інноваційного потенціалу». За цим субіндексом область посіла 9-е місце серед 27-и регіонів країни. За першим та другим субіндексами – «базові вимоги» та «підсилювачі ефективності» – область посіла 18-е та 10-е місця відповідно. Найкращі оцінки область отримала за рівень розвитку бізнесу (5-е місце), що входить до третього субіндексу конкурентоспроможності «фактори інновацій та розвитку бізнесу», та розмір ринку (8-е), який є складовою другого субіндексу – «підсилювачі ефективності». За складовими «інституції» (21-е місце), «ефективність ринку праці» (19-е) та «охорона здоров'я та початкова освіта» (17-е) Луганська область програє іншим регіонам країни.

Луганська область посідає 7-і місце серед 27-и регіонів України за загальною чисельністю населення і за внеском до ВВП України. В області проживає близько 5% населення України та виробляється така ж частка ВВП країни. У розрахунку на одну особу валовий регіональний продукт Луганської області складає 84% загальнонаціонального показника (16562 грн. у 2009 році).

Вінницька область посідає 11-е місце в Україні за кількістю населення і 13-е за внеском до ВВП. В області проживає близько 3,6% населення України і виробляється 2,2% ВВП країни. В розрахунку на особу валовий регіональний продукт області становить 60% від середньоукраїнського (12145 грн.) [26].

Вінницька область посіла 14-е місце в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України. Її сукупний індекс (3,86) незначно нижче середнього показника по регіонах (3,87). Порівняно з минулим роком він зріс на одну десяту бала, а рейтинг області покращився на 6 позицій. 14-й результат області за першими двома субіндексами – базові вимоги і підсилювачі ефективності – відповідає її місцю в загальному рейтингу. За третім субіндексом – фактори розвитку та інноваційного потенціалу – позиція регіону краща; область посіла 10-е місце. Найкращі оцінки Вінницька область отримала за ефективність ринку товарів (3-є місце) і ринку праці (5-е місце), а також за рівень розвитку інституцій (5-е місце). Слабкими сторонами економіки області є вища освіта і професійна підготовка та рівень розвитку фінансового ринку.

Черкаська область посідає 14-е місце серед регіонів України за кількістю населення і 15-е за внеском до ВВП. В області проживає 2,81% населення і виробляється 2,05% ВВП країни. В розрахунку на особу ВРП області становить 73% середньоукраїнського показника (2009 року склав 14393 грн.).

Черкаська область посіла 16-е місце в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України. 2011 року її сукупний індекс склав 3,81 бала, що на 0,06 бала нижче середнього показника по регіонах (3,87). Порівняно з минулим роком область втратила 0,15 бала в індексі і 7 позицій в рейтингу конкурентоспроможності. Зниження сукупного індексу Черкаської області відбулося через падіння оцінок найпотужнішого в області другого субіндекса «посилювачі ефективності». За цим субіндексом область посіла 15-е місце серед 27 регіонів, за першим і третім субіндексами – базовими вимогами і факторами розвитку та інноваційного потенціалу – 19-е і 21-е місця відповідно.

Найкращі оцінки область отримала за ефективність ринку праці (6 місце). Порівняно непогані оцінки отримали «інституції» Черкаської області (12 місце). Регіон відстає від інших за складовими «рівень розвитку бізнесу» (21 місце), «рівень розвитку фінансового ринку» (20-е) та «інновації» (19-е) [26].

Рівненська область посідає 20-е місце серед 27-и регіонів України за загальною чисельністю населення та за внеском у ВВП України. В області

проживає понад 1,5% населення України та виробляється 2,5% ВВП країни. У розрахунку на особу ВРП Рівненської області складає 59% загальнонаціонального рівня (11699 грн. у 2009 році).

У 2011 році Рівненська область зайняла 17-у позицію у рейтингу конкурентоспроможності регіонів України. Її загальний індекс склав 3,81 бала, що на 0,06 балів нижче середнього індексу за регіонами. Порівняно із минулим роком область втратила 0,06 балів, але зберегла свої відносні позиції у рейтингу. В області краще розвинені показники третього субіндексу – «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» – ніж першого та другого субіндексів – «базових вимог» та «підсилювачів ефективності». За третім субіндексом область посіла 14-е місце серед регіонів, за першим і другим – 17-е.

Найкращі оцінки Рівненська область отримала за показники ефективності ринку праці (1-е місце серед 27-и регіонів) та рівня розвитку інституцій (7-е місце). Найгірші – за технологічну готовність (24-е місце), інфраструктуру (22-е) та розмір ринку (22-е).

Закарпатська область посідає 17-е місце в Україні за кількістю населення і 23-є місце за внеском до ВВП країни (1,4%). Валовий регіональний продукт області становить 10081 грн. на людину, або 59% від середнього показника по Україні. Закарпаття отримало 18-е місце в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України, посівши позицію між Рівненською та Івано-Франківською областями. Сукупний рейтинг конкурентоспроможності Закарпатської області склав 3,80 бала, що нижче середнього значення індексу по 27 регіонах України (3,87 бала).

Найкращі оцінки Закарпатська область отримала за «ефективність ринку товарів» (1-е місце серед 27 регіонів України), «охорону здоров'я і початкову освіту» (2-е місце) та «інституції» (4-е місце). Поряд з цим область помітно відстає за такими складовими як «вища освіта і професійна підготовка» (26-е місце), «рівень розвитку фінансового ринку» (25-е місце), фактори розвитку та інноваційного потенціалу (сукупне 24-е місце) [26].

Івано-Франківська область посідає 13-е місце серед 27 регіонів України за кількістю населення (3,1%) і 15-е місце за внеском до ВВП країни (1,9%). Валовий регіональний продукт області становить 12485 грн. на людину, або 63% від середнього показника по Україні. Область посіла 19-е місце у рейтингу регіонів України, розташувавшись між Закарпатською і Хмельницькою областями. Сукупний індекс конкурентоспроможності регіону становить 3,78 бала проти 3,87 в середньому по 27 регіонах. Порівняно з рейтингом 2010 року, область змістилася донизу на дві позиції й отримала відносно низькі оцінки за всіма трьома основними компонентами конкурентоспроможності. Так, вона перебуває на 21-му місці за складовими базових вимог конкурентоспроможності: низькі бали за інфраструктурою та інституціями перекривають високі оцінки стану охорони здоров'я і початкової освіти.

Івано-Франківська область отримала відносно високі бали за складовими «ефективність ринку праці» (7-е місце), а також «охорона здоров'я і початкова освіта» (13-е місце). Область програє іншим областям за рівнем розвитку бізнесу (24 місце), за якістю інститутів (20 місце), інфраструктури (20 місце).

Хмельницька область посідає 14-е місце серед 27 регіонів України за кількістю населення (2,90%) і 17-е місце за внеском до ВВП країни (1,73%). Валовий регіональний продукт області становить 11780 грн. на людину, або 59% від середнього показника по Україні. Область перебуває на 20-му місці в регіональному рейтингу конкурентоспроможності, між Івано-Франківською та Чернівецькою областями. При цьому регіон також перебуває на 20-й позиції за всіма трьома компонентами конкурентоспроможності. Це суттєве падіння порівняно з результатом минулого року, коли область була на 10-у місці в регіональному рейтингу. Сукупний індекс конкурентоспроможності Хмельницької області склав 3,77 бала проти 3,87 в середньому по 27 регіонах.

Найкращі оцінки область отримала за складовими «інституції» (3-є місце серед 27 регіонів), «охорона здоров'я і початкова освіта» (8-е місце), а також «ефективність ринку праці» (10-е місце). Разом з тим, область перебуває в кінці регіонального рейтингу за такими складовими конкурентоспроможності

як «інфраструктура» (25-е місце), «технологічна готовність» (23-є місце) і «макроекономічне середовище» (26-е місце).

Чернівецька область посідає 26-е місце серед 27 регіонів України за кількістю населення (1,97%) і 26-е місце за внеском до ВВП країни (0,93%). Валовий регіональний продукт області є найменшим серед регіонів України і становить 9383 грн. на людину, або 47% від середнього показника по Україні. Область отримала 3,77 бала за індексом конкурентоспроможності (проти 3,87 в середньому по країні), що дозволило їй посісти 21-е місце в регіональному рейтингу, між Хмельницькою областю і Республікою Крим. Регіон посів відносно високе місце за базовими вимогами конкурентоспроможності (12-е місце), тим часом як за двома іншими – 23-є і 25-е місця відповідно.

Чернівецька область має найвищі бали за складовими «інституції» (2-е місце), «охорона здоров'я і початкова освіта» (4-е місце), а також «ефективність ринку праці» (4-е місце). В той самий час, область програє більшості регіонів за складовими «макроекономічне середовище» (25-е місце), «розмір ринку» (26-е місце) і «рівень розвитку бізнесу» (25-е місце) [26].

Автономна республіка Крим посідає 8-е місце в Україні за кількістю населення і 11-е за внеском до ВВП країни. У регіоні живе близько 4,3% населення і виробляється 3,0% ВВП. У розрахунку на особу ВРП регіону на 30% менше середньоукраїнського показника і 2009 року склав 13933 грн. Крим посів 22-е місце в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України. Її сукупний індекс склав 3,77, що на 0,10 бала менше середнього показника по регіонах країни. Порівняно з минулим роком Крим втратив 0,29 бала в індексі і 17 позицій у рейтингу. 80% цього падіння пояснюється переходом на використання регіональних статистичних показників обсягів внутрішнього та зовнішнього ринків, решта – погіршенням оцінок бізнесу.

Республіка отримала найвищі оцінки за показниками першого субіндекса – базові вимоги (11-е місце в рейтингу). За двома іншими субіндексами – підсилювачами ефективності і факторами розвитку та інноваційного потенціалу – Крим отримав нижчі оцінки (24-е и 23-є місця відповідно). Найвищі

оцінки республіка отримала за складовими «макроекономічне середовище», «інфраструктура». За ними вона посіла 5-е і 7-е місця відповідно. За «ефективністю ринку товарів», «ефективністю ринку праці» та «рівнем розвитку фінансового ринку» Крим посів передостаннє місце в національному рейтингу, а за оцінками «інновацій» – 25-у позицію.

Житомирська область посідає 16-е місце в Україні за кількістю населення і 18-е за внеском до ВВП. В області проживає близько 2,8% населення України і виробляється 1,6% ВВП країни. В розрахунку на особу ВРП області становить 58% від середньоукраїнського (11419 грн. 2009 року). Область увійшла до п'ятірки регіонів України, що відстають за конкурентоспроможністю, і займає 23-ю позицію. Її сукупний індекс – 3,76. Порівняно з минулим роком область втратила 4 позиції в рейтингу та 0,08 бала. З трьох субіндексів найслабшим у Житомирській області є базові вимоги, за яким область посідає 24-е місце серед 27 регіонів. За двома іншими субіндексами – підсилювачами ефективності і чинникам розвитку та інноваційного потенціалу – область перебуває на 16-х позиціях у рейтингу.

Найкращі оцінки Житомирська область отримала за ефективність ринку праці і рівень розвитку інститутів – 13-і місця. Слабких сторін в економіці регіону більше. Це інфраструктура (24-е місце в рейтингу), охорона здоров'я і початкова освіта (21-е місце), ефективність ринку товарів (21-е місце) і рівень розвитку фінансового ринку (21-е місце) [26].

Тернопільська область посідає 23-є місце серед 27 регіонів України за кількістю населення (2,37%) і 25-е місце за внеском до ВВП країни (1,2%). ВРП області становить 10240 грн. на людину, або 52% від середнього показника по Україні. Область посіла 24-е місце в регіональному рейтингу конкурентоспроможності України, набравши 3,74 бала, що нижче середнього по 27 регіонах України (3,87). Регіон посів невисокі місця за всіма групами складових. Через 25-е місце за базовими критеріями конкурентоспроможності і 22-е місце за підсилювачами ефективності, області не вдалося втриматися в другому десятку регіонального рейтингу попри 17-е місце області за чинниками

інновацій і розвитку бізнесу. Область отримала добрі оцінки за складовими «охорона здоров'я і початкова освіта» (9-е місце), «інституції» (10-е місце), «вища освіта і професійна підготовка» (10-е місце). В той самий час, Тернопільська область програє більшості регіонів за рівнем розвитку інфраструктури (27-е місце) і розміром ринку (25-е місце).

Чернігівська область посідає 21-е місце серед 27 регіонів України за кількістю населення (2,4%) і 19-е місце за внеском до ВВП країни (1,6%). ВРП області становить 13121 грн. на людину, або 66% від середнього показника по Україні. Область перебуває на 25-му місці в регіональному рейтингу конкурентоспроможності, розташувавшись між Кіровоградською та Тернопільською областями. Індекс конкурентоспроможності регіону становить 3,68 бала, проти 3,87 бала в середньому по 27 регіонах країни. Область отримала відносно низькі бали за всіма компонентами конкурентоспроможності – базовими вимогами (23-е місце), підсилювачами ефективності (25-е місце) та інноваціями (27-е місце).

Найбільші бали область отримала за складовими «ефективність ринку праці» (8-е місце) та «інституції» (14-е місце). В той самий час, Чернігівська область програє більшості регіонів за компонентом «розвиток та інноваційний потенціал» (27-е місце) і за такими складовими як «початкова освіта та охорона здоров'я» (25-е місце), «ефективність ринку товарів» (25-е місце) і «технологічна готовність» (25-е місце) [26].

Кіровоградська область посідає 25-е місце в Україні за кількістю населення і 22-е місце за внеском до ВВП країни. В області проживає 2,2% населення країни і виробляється 1,5% ВВП. ВРП Кіровоградської області склав 13096 грн. на людину, що на третину менше середнього показника по країні. Індекс конкурентоспроможності області цього року розраховувався вперше. Регіон посів 26-е місце в національному рейтингу конкурентоспроможності і випереджає лише Херсонську область. Його сукупний індекс нижче середнього показника по 27 регіонах України на 0,19 бала – 3,68. Кіровоградська область посідає передостаннє місце в рейтингу за значеннями субіндексів

«базові вимоги» і «підсилювачі ефективності». За субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» область посіла дещо вище 18-е місце.

Найкращі з оцінок Кіровоградської області – за складовими «інституції» та «рівень розвитку бізнесу» (16-е і 13-е місця відповідно). Найгірші оцінки область отримала за «вищу освіту і професійну підготовку» (27-е місце), «технологічну готовність» (27-е місце), «інфраструктуру» (26-е місце) і «охорону здоров'я та початкову освіту» (26-е місце) [26].

Херсонська область посідає 22-е місце серед 27 регіонів України за кількістю населення (2,38%) і 21-е місце за внеском до ВВП країни (1,47%). ВРП області становить 12256 грн. на людину, або 62% від середнього показника по Україні. Область опинилася на останньому місці в регіональному рейтингу, отримавши найменшу кількість балів (3,58 проти 3,87 в середньому по Україні). Порівняно з минулим роком, коли Херсонська область була на 14-му місці (з 20 регіонів), 2011 року найбільше погіршились оцінка субіндексу «підсилювачі ефективності». При цьому в області однаково низькі бали за всіма трьома компонентами конкурентоспроможності: 27-е місце за базовими вимогами та підсилювачами ефективності і 26-е місце за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу».

Херсонська область отримала високі оцінки (відносно інших складових) за рівнем розвитку інфраструктури (18-е місце), інституцій (23-є місце) і за розміром ринку (23-є місце). За рештою складових регіон перебуває у кінці регіонального рейтингу: так, за п'ятьма складовими конкурентоспроможності область отримала найнижчі бали серед 27 регіонів.

Найменш низькі позиції в регіональному рейтингу область має за складовою «інфраструктура» (18-е місце). Так, Херсонська область отримала п'яте місце за якістю портової інфраструктури (при цьому, однак, поступаючись головним портовим областям України) і 20-е місце за якістю шляхів. В області також вищий, ніж середній по країні, рівень проникнення мобільного зв'язку.

2.4. ВИСНОВКИ З ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Незважаючи на те, що Україна менш конкурентоспроможна, ніж більшість країн Центральної й Східної Європи, її позиції кращі, ніж у багатьох країн СНД. Остаточно оцінка конкурентоспроможності України протягом останніх 10 років не покращилася, незважаючи на значні зусилля країни стосовно проведення реформ. Це відрізняє її від інших країн регіону, таких як Польща й Росія.

Спроби уряду покращити бізнес-клімат, щоб надати поштовх розвитку малого і середнього бізнесу, не були вдалими. Підготовлені законодавчі ініціативи врешті не були схвалені парламентом країни. Позиції України в міжнародному рейтингу практично не покращились. Україна посідає 142-е місце (зі 183 країн) за простотою ведення бізнесу. Тому регуляторна гільйотина і досі є однією з ключових реформ, що необхідні країні.

Порівняння України із країнами, що перебувають на такій самій стадії розвитку, приводить до додаткових цікавих результатів. Україна перебуває в середині групи країн з економікою, що базується на ефективності. Чилі й Малайзія є лідерами цієї групи і можуть у деяких випадках бути зразком для України, оскільки протягом останніх років вони значно поліпшили свої економічні показники.

За інтегральним індексом конкурентоспроможності розбіжність між областями України невелика і складає 15% або $\pm 7,5\%$ від середнього по країні. За цим показником усі області можна об'єднати в п'ять груп:

1. Найбільш конкурентоспроможні (ІГК від 4,03 до 4,18 бала): Київ з Київською областю, Дніпропетровська, Харківська і Донецька області;
2. Із підвищеною конкурентоспроможністю (ІГК від 3,9 до 4,0 бала): Запорізька, Одеська, Полтавська області;
3. Із середньою конкурентоспроможністю (ІГК від 3,81 до 3,9 бала): Львівська, Волинська, Миколаївська, Луганська, Вінницька, Сумська, Черкаська і Рівненська області;

4. Із зніженою конкурентоспроможністю (ІГК від 3,7 до 3,8 бала): АР Крим з Севастополем, Закарпатська, Івано-Франківська, Хмельницька, Чернівецька, Житомирська і Тернопільська області;

5. Найменш конкурентоспроможні (ІГК від 3,55 до 3,7 бала): Чернігівська, Кіровоградська і Херсонська області.

Однак за чинником *«підсилювачі ефективності»*, що забезпечує 50% успіху в конкуренції, розбіжність між регіонами зростає аж 33%. До передовиків (бал вище 3,7) відносяться найбільш урбанізовані області – Дніпропетровська, Донецька, Київська, Запорізька, Харківська, Луганська, Одеська, Львівська; до аутсайдерів (бал менше 3,5) – Херсонська, Кіровоградська, Кримська, Чернігівська, Чернівецька, Тернопільська. Серед складових цього чинника найслабшою є технологічна готовність – лише 2,72 бала з коливанням по областях від 1,93 (Херсон) до 3,36 (Київ) бала.

За чинником *«базові вимоги»*, що забезпечує 40% успіху в конкуренції, розбіжність між територіями зніжується до 10% або $\pm 5\%$ від середнього. Це зрозуміло, бо ці вимоги забезпечує переважно державна влада, тоді як роль місцевої влади в унітарній державі незначна. Тим не менше, найліпший показник має столиця з її областю – 4,5 бала, а мінімальні характерні для слаборозвинутих областей – Херсонської, Кіровоградської, Житомирської.

Занепокоєння викликає те, що серед складових цього чинника найгіршою виявляється складова *«державні та приватні інституції»* (лише 3,1 бала), яка містить в собі такі явища, як довіра до політиків, хабарництво, блат, залежність судової системи, бюджетне марнотратство, неефективність правової системи, тощо.

Чинник *«розвитку та інноваційного потенціалу»*, що на сучасній стадії розвитку забезпечує 10% успіху в конкурентоспроможності, має найнижчу оцінку в 3,4 бала (80 місце у світі проти 34 місця у Китаю) і розбігається між областями на 25%. За цим чинником столичний регіон різко переміщається на скромний середній рівень, а у лідерах залишаються східні області Донецько-Придніпровського регіону.

Щоб розвивати свій конкурентний потенціал, Україні слід використовувати три головних переваги, що виділяють її при порівнянні з аналогічними країнами: великі розміри внутрішнього ринку, достатньо високий рівень освіти населення й високу здатність до інновацій. Поліпшення конкурентоспроможності країни буде залежати від успіху реформ у таких сферах як «базові вимоги» і «фактори підвищення ефективності». Ці сфери є слабкими сторонами України. Більшою мірою це стосується реформи державних і суспільних установ, інфраструктури й макроекономічного середовища, які працюють гірше, ніж в інших схожих економіках.

Початок відновлення світової економіки створює передумови виходу України з кризи. Проте цього недостатньо для підвищення конкурентоспроможності країни. Як показують результати оцінки ІГК, Україні насамперед потрібні дії, спрямовані на стабілізацію державних фінансів, оздоровлення банківської системи, спрощення системи регулювання і стимулювання конкуренції. Не вживши цих заходів, Україна буде програвати у гострій конкурентній боротьбі країнам, що винесуть потрібні уроки після кризи.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

3.1. РОЗРАХУНОК ТЕМПІВ ЗМІН ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Індекс Глобальної Конкурентоспроможності є відмінною основою для розробки політики підвищення конкурентоспроможності держави та її регіонів. Яскравим прикладом цього є досвід Хорватії, яка знаходиться поруч з Україною у міжнародному рейтингу.

В Хорватії вже в 2002 році було утворено Раду з національної конкурентоспроможності Хорватії (РНКХ). До складу Ради увійшли 22 представники бізнес-сектору, профспілок, уряду й наукового співтовариства. Рада мала амбіційну мету провести реформи в економіці Хорватії, щоб до моменту приєднання до Європейського Союзу (ЄС) країна увійшла до складу 40 найбільш конкурентоспроможних економік у світі [69].

Рада використовувала результати Звіту про Глобальну Конкурентоспроможність разом з іншою інформацією для визначення сильних сторін і, що найважливіше, слабких сторін, які заважали конкурентоспроможності Хорватії. Результати були згруповані в сім категорій: освіта, держустанови й організації, конкурентоспроможність цін і витрат, інновації й технології, зміцнення малих і середніх підприємств, розвиток регіонів і кластерів, прийняття змін і лідерство.

Після цього Рада створила робочі групи експертів і професіоналів і поставила завдання сформулювати рекомендації для кожної із семи категорій. Результатом стали 55 рекомендацій з політики реформ. Прем'єр-міністр країни включив ці рекомендації як невід'ємну частину до свого економічного порядку денного. При цьому Делегація Європейської Комісії в Хорватії також заявила, що 90% рекомендацій відповідають очікуванням ЄС стосовно дій Хорватії на шляху її приєднання до ЄС.

Одночасно Рада розробила чотири «національні стратегічні завдання» з вимірним результатом, які повинні бути виконані протягом 10 років і які можуть бути досягнуті за рахунок впровадження даних рекомендацій. Рада також приділяла час і досі продовжує роз'яснювати громадськості значимість конкурентоспроможності й необхідність змін.

Відповідальність за впровадження даних рекомендацій на себе взяли міністерства. Рада проводить моніторинг прогресу впровадження рекомендацій шляхом опитувань, інтерв'ю й інших методів. Через два роки близько 85% рекомендацій перебували на різних стадіях виконання [69].

Історія успіху Хорватії – це лише одна з багатьох історій. Від Еквадору до Ірландії, від Кувейту до Пакистану є численні приклади діяльності рад з конкурентоспроможності, університетів, мозкових центрів і урядів, які широко використовують порівняльний аналіз ВЕФ для підвищення рівня конкурентоспроможності своєї країни.

З порівняння показників конкурентоспроможності країн (табл. 3.1) бачимо, що Україна найбільше відстає від Китаю, Чехії, Польщі та США за трьома складовими – *державні та приватні інституції, макроекономічна стабільність і рівень розвитку фінансового ринку*. Тобто саме ці складові є слабке місце нашої країни, яке треба підсилювати у першу чергу.

Також з табл. 3.1 бачимо, що за складовими охорона здоров'я та початкова освіта, вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку праці Україна знаходиться на однаковому рівні з Китаєм, Чехією і Польщею.

Все це означає, що для підвищення рівня конкурентоспроможності країни темпи зростання (змін) по складових мають бути різними. Тому розрахуємо величини (коефіцієнти) відставання України від її західних сусідів – Польщі та Чехії. Виходить те, щоб зайняти 40-е місце серед країн світу за рівнем конкурентоспроможності (тобто між Польщею та Чехією) Україні треба збільшити величини її складових і субіндексів:

основні вимоги – в 1,05 рази (на 5%);

державні та приватні інституції – в 1,23 рази (на 23%);

інфраструктура – в 0,94 рази;
 макроекономічна стабільність – в 1,11 рази (на 11%);
 охорона здоров'я та початкова освіта – в 1,02 рази (на 2%);
 підсилювачі ефективності – в 1,12 рази (на 12%);
 вища освіта та професійна підготовка – в 1,03 рази (на 3%);
 ефективність ринку товарів – в 1,16 рази (на 16%);
 ефективність ринку праці – в 1,00 рази;
 рівень розвитку фінансового ринку – в 1,27 рази (на 27%);
 оснащення новітніми технологіями – в 1,26 рази (на 26%);
 розмір ринку – в 1,04 рази (на 4%);
 фактори інновацій та розвитку – в 1,16 рази (на 16%);
 рівень розвитку бізнесу – в 1,19 рази (на 19%);
 інновації – в 1,11 рази (на 11%).

Таблиця 3.1

Індекси Глобальної Конкуентоспроможності окремих країн

Складові	Україна	Китай	Чехія	Польща	США
<i>Місце у рейтингу (з 144 країн)</i>	73	29	39	41	7
ІГК 2012–2013 (бали)	4,1	4,8	4,5	4,3	5,5
Основні вимоги	4,4	5,3	4,9	4,3	5,1
Державні та приватні інституції	3,1	4,2	3,7	3,9	4,6
Інфраструктура	4,1	4,5	4,8	2,9	5,8
Макроекономічна стабільність	4,4	6,2	5,2	4,6	4,0
Охорона здоров'я та початкова освіта	5,8	6,1	5,9	5,9	6,1
Підсилювачі ефективності	4,1	4,6	4,6	4,6	5,6
Вища освіта та професійна підготовка	4,7	4,3	4,9	4,8	5,7
Ефективність ринку товарів	3,8	4,3	4,5	4,3	4,9
Ефективність ринку праці	4,4	4,6	4,3	4,5	5,4
Рівень розвитку фінансового ринку	3,5	4,3	4,3	4,6	5,1
Оснащення новітніми технологіями	3,6	3,5	5,1	4,0	5,8
Розмір ринку	4,6	6,8	4,5	5,1	6,9
Фактори інновацій та розвитку	3,4	4,0	4,1	3,8	5,4
Рівень розвитку бізнесу	3,7	4,3	4,5	4,3	5,3
Інновації	3,2	3,8	3,8	3,3	5,5

Складено автором за даними з [69]

Тобто, щоб за прикладом Хорватії протягом 10 років досягнути бажаного 40-го місця в рейтингу, щорічні темпи зростання (позитивних змін) по складових мають бути такими (*розрахунки автора*):

рівень розвитку фінансового ринку – +2,7%;

оснащення новітніми технологіями – +2,6%;

державні та приватні інституції – +2,3%;

рівень розвитку бізнесу – +1,9%;

ефективність ринку товарів – +1,6%;

макроекономічна стабільність – +1,1%;

інновації – +1,1%.

Величини потрібного приросту чітко вказують на ступінь пріоритетності завдань з подальшого розвитку країни. Притому це є величини випереджального розвитку, оскільки країни-суперники також не стоять на місці.

Оскільки звісно, що середній нормальний темп економічного зростання складає +2–3% за рік, випередження ще на 2–3% уявляє собою досить складне завдання, яке зможе виконати тільки сильний та рішучий уряд. Тому сумнівно, що Україна досягне бажаного рівня конкурентоспроможності за 10 років.

Визначити найпроблемніші фактори для ведення бізнесу допомагає також опитування керівників українських підприємств, яке здійснюється Фондом «Ефективне управління» (табл. 3.2). Бачимо, що гальмом економічного розвитку України є вісім проблем, з яких п'ять відносяться до групи складових «базові вимоги»:

1. Нестабільність державної політики – 1-а складова;
2. Корупція – 1-а складова;
3. Податкова політика – 6-а складова;
4. Податкові ставки – 6-а складова;
5. Доступ до фінансування – 8-а складова;
6. Інфляція – 3-я складова;
7. Нестабільність місцевої та державної влади – 1-а складова;
8. Неефективність держапарату – 1-а складова;

Таблиця 3.2

Найбільш проблемні фактори для ведення бізнесу

<i>Роки</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>середнє</i>
Нестабільність державної політики	16%	15%	16%	12%	6%	13%
Корупція	16%	9%	10%	15%	14%	13%
Податкова політика	12%	7%	10%	16%	14%	12%
Податкові ставки	10%	13%	8%	7%	11%	10%
Доступ до фінансування	3%	9%	14%	6%	15%	9%
Інфляція	5%	14%	8%	7%	7%	8%
Нестабільність влади	13%	7%	10%	6%	3%	8%
Неефективність держапарату	9%	5%	8%	6%	8%	7%
Нерозвинена інфраструктура	4%	3%	3%	3%	3%	3%
Трудове законодавство	2%	2%	3%	2%	8%	3%
Дозвільна система та ліцензування	2%	2%	3%	5%	...	3%
Митна політика	...	0%	3%	3%	...	3%
Низька кваліфікація робочої сили	4%	3%	2%	4%	2%	3%
Нерозвинена трудова етика	3%	6%	2%	1%	2%	3%
Злочинність і крадіжки	1%	2%	3%	2%	4%	2%
Доступ до земельних ресурсів	...	...	2%	2%	...	2%
Валютне регулювання	1%	2%	4%	1%	2%	2%
Погане здоров'я населення	...	4%	1%	2%	1%	2%

Джерело: Фонд «Ефективне управління». Опитування керівників підприємств [26]

Відповідно, черговість позитивних змін (темпи зростання) по складових конкурентоспроможності має бути наступною:

1. Державні та приватні інституції (досягнення стабільності державної політики і влади, підвищення ефективності держапарату, усунення корупції) – 1-а складова;
2. Макроекономічна стабільність (зниження інфляції) – 1-а складова;
3. Рівень розвитку фінансового ринку (спрощення доступу до фінансування) – 8-а складова;
4. Ефективність ринку товарів (оптимізація податкової політики) – 6-а складова;

5. Оснащення новітніми технологіями (стимулювання прямих іноземних інвестицій) – 9-а складова;

6. Рівень розвитку бізнесу (вихід на зовнішні ринки) – 11-а складова;

7. Інновації (є наслідком спрощення доступу до фінансування і припливу іноземних інвестицій) – 12-а складова.

Примітно, що розвиток базових вимог по першій і третій складовим полягає в організаційних реформах, не потребує якийсь значних капіталовкладень, залежить виключно від волі уряду.

Перша і друга складові забезпечують 20% величини ІГК: 10% – інституції, ще 10% – макроекономічне середовище.

Складова *державні та приватні інституції* розраховується як середнє арифметичне по 21 індикаторах з однаковою вагою. Бали по усіх індикаторах получують з опитувань бізнесменів, і вони показують, що найнижчу оцінку мають саме державні структури (табл. 3.3).

Порівняння українських індикаторів з Чехією і Польщею показує, по яких показниках ми відстаємо, а також дає можливість визначити потрібні темпи змін по кожному індикатору для досягнення протягом 10 років рівня сусідів (табл. 3.3). Бачимо, першочерговим завданням є боротьба з корупцією і хабарами, досягнення незалежності судів і затвердження права власності, які виконуються практично безкоштовно.

Звісно, що головним методом боротьби з хабарами є гласність, прозорість роботи державних установ і довічна заборона викритим урядовцям обіймати державні посади. Світова практика показує, що дійсно незалежними є суди присяжних, але не державні. Для охорони прав власності перш за все треба позбавити урядовців від необґрунтованого втручання у справи підприємців. Довіра до політиків підвищується шляхом позбавлення їх від пільг і недоторканості та усунення мажоритарної системи виборів. І так далі. Тобто, усе це вирішується прийняттям відповідних законів і може бути зроблено у найкоротші строки. За бажанням темпи позитивних змін складової «інституції» можуть бути вище за позначені.

Таблиця 3.3

Структура 1-ї складової ІГС «Державні та приватні інституції»

Складова 1:	Україна 2012	Чехія 2012	Польща 2012	Потрібний щорічний темп зростання	Україна 2022
Державні та приватні інституції	3,1	3,7	3,9	2,3%	3,80
Місце у світі (з 144)	120	82	66		74
1.01 Права власності	2,7	4,1	4,3	+5,6%	4,20
1.02 Охорона інтелектуальної власності	2,7	3,8	3,6	+3,7%	3,70
1.03 Нецільове використання бюджетних коштів	2,5	2,3	4,0	+2,6%	3,15
1.04 Довіра громадськості до політиків	2,0	1,6	2,1	0%	1,85
1.05 Хабарі та неформальні платежі	2,7	3,8	4,9	+6,1%	4,35
1.06 Незалежність судової системи	2,5	3,7	4,1	+5,6%	3,90
1.07 Фаворитизм у рішеннях чиновників	2,5	2,4	3,1	+1,0%	2,75
1.08 Марнотратство у бюджетних витратах	2,2	2,4	2,9	+2,0%	2,65
1.09 Тягар адміністративного регулювання	2,4	2,7	2,7	+1,3%	2,70
1.10 Ефективність правової системи у врегулюванні суперечок	2,4	3,0	2,8	+2,1%	2,90
1.11 Ефективність правової системи в оскаржуванні регуляторних актів	2,4	2,9	2,8	+1,9%	2,85
1.12 Прозорість політики держорганів	3,6	4,0	3,1	0%	3,55
1.13 Втрати бізнесу від загрози тероризму	6,1	6,5	5,7	0%	6,10
1.14 Втрати бізнесу від злочинності та насильства	5,4	5,4	4,5	0%	4,95
1.15 Організована злочинність	4,8	5,4	5,1	+0,9%	5,25
1.16 Надійність роботи правоохоронних органів	3,0	3,8	4,1	+3,2%	3,95
1.17 Корпоративна етика	3,2	3,4	4,5	+2,3%	3,95
1.18 Рівень стандартів аудиту та звітності	3,8	4,9	4,9	+2,9%	4,90
1.19 Ефективність корпоративного керівництва	4,0	4,5	4,5	+1,3%	4,50
1.20 Захист інтересів міноритарних акціонерів	3,0	4,1	4,5	+4,3%	4,30
1.21 Надійність захисту інвестора	4,7	5,0	6,0	+1,7%	5,50

Складено і розраховано автором за даними з [26, 69]

Складова *макроекономічне середовище* розраховується як середнє арифметичне по 6 кількісних статистичних індикаторах. Із порівняння з сусідами (табл. 3.4) бачимо, що тут проблемою України є тільки інфляція, із-за якої

пропорційно зніжується кредитний рейтинг країни. Інфляції – об’єктивний процес, але з нею треба боротися. Для скорочення інфляції застосовується політика дорогих грошей – політика уряду і центрального банку, направлена на скорочення обсягу грошової маси в країні. Дефляція (зниження інфляції) здійснюється в основному за допомогою збільшення податків, запобігання зростанню заробітної плати або її заморожування, зниження витрат державного бюджету, шляхом скорочення обсягів кредитів, за рахунок збільшення продажу державних цінних паперів. Головне тут – мінлива політика державного Центробанка.

Таблиця 3.4

Структура 3-ї складової ІГС «Макроекономічне середовище»

Складова 3:	Україна	Чехія	Польща
Макроекономічне середовище	4,4	5,2	4,7
Місце у світі (з 144)	106	42	61
3.01 Сальдо держбюджету (% ВВП)	-0,3	-3,8	-5,2
3.02 Норма внутрішніх заощаджень(% ВВП)	17,5	21,5	17,5
3.03 Інфляція (%)	8,0	1,9	4,3
3.04 Різниця відсоткових ставок (%)	7,5	...	6,2
3.05 Державний борг (% ВВП)	36,5	41,5	55,4
3.06 Кредитний рейтинг країни	34,4	74,7	70,5

Щодо розвитку *фінансового ринку* (завдання №3), головні зусилля треба спрямувати на розвиток фондового ринку, домагаючись його зростання на 5,5% щорічно, та на зміцнення надійності банків (див. табл. 3.5). Для цього необхідно проводити роз’яснення потенційних можливостей, налагодити тісне співробітництво в рамках міжнародних організацій з метою створення позитивного іміджу українського фондового ринку серед зарубіжних та вітчизняних інвесторів та спрощення доступу до внутрішнього ринку зарубіжних інвесторів, а також запровадити міжнародні стандарти бухгалтерського обліку для забезпечення прозорості фондового ринку. Величезним резервом фондового ринку України є земля, але багато років на торгівлю оною накладено мораторій.

Таблиця 3.5

Структура 8-ї складової ІГС «Рівень розвитку фінансового ринку»

Складова 8:	Україна	Чехія	Польща	Потрібний щорічний темп зростання
Рівень розвитку фінансового ринку	3,5	4,3	4,6	2,7%
Місце у світі (з 144)	114	57	37	47
8.01 Наявність фінансових послуг	3,8	5,0	4,8	+2,9%
8.02 Доступність фінансових послуг	3,5	3,6	4,4	+1,4%
8.03 Отримання фінансування на внутрішньому фондовому ринку	2,3	3,3	3,7	+5,2%
8.04 Легкість отримання позичок	2,3	2,9	2,5	+1,7%
8.05 Доступність венчурного капіталу	2,2	2,4	2,4	+0,9%
8.06 Надійність банків	3,1	5,9	5,4	+8,2%
8.07 Регулювання фондового ринку	3,1	4,6	5,0	+5,5%
8.08 Індекс надійності юридичних прав	9,0	6,0	9,0	0%

Таблиця 3.6

Структура 6-ї складової ІГС «Ефективність ринку товарів»

Складова 6:	Україна	Чехія	Польща	Потрібний щорічний темп зростання
Ефективність ринку товарів	3,8	4,3	4,5	1,6%
<i>місце</i>	<i>117</i>	<i>75</i>	<i>57</i>	<i>62</i>
6.01 Інтенсивність конкуренції на внутрішньому ринку	4,3	5,7	5,4	+2,9%
6.02 Ступінь монополізації ринку	3,2	4,3	4,7	+4,1%
6.03 Ефективність антимонопольної політики	3,2	4,3	4,1	+3,1%
6.04 Вплив оподаткування	2,3	3,1	3,3	+3,9%
6.05 Сукупна податкова ставка (% прибутку)	57,1	49,1	43,6	-1,9%
6.06 Кількість процедур для відкриття бізнесу	9	9	6	-1,7%
6.07 Час, необхідний для відкриття бізнесу (днів)	24	20	32	
6.08 Витрати на проведення аграрної політики	3,0	3,8	3,6	+2,3%
6.09 Переважання торговельних бар'єрів	3,3	4,8	4,2	+3,6%
6.10 Митні тарифи	2,9	0,9	0,9	-6,9%
6.11 Частка іноземної власності	3,6	5,6	4,7	+4,3%
6.12 Вплив регулювання на ПП	3,3	5,1	4,2	+4,1%
6.13 Тягар митних процедур	2,8	4,4	4,3	+5,5%
6.14 Частка імпорту у ВВП	58,8	78,8	46,2	
6.15 Ступінь орієнтованості на клієнта	4,6	4,7	4,9	+0,4%
6.16 Вибагливість покупця	3,4	3,5	3,3	0%

Складено і розраховано автором за даними з [26, 69]

Для виходу на рівень Польщі та Чехії по *ефективності ринку товарів* (завдання №4) Україні необхідно в першу чергу зменшити митні тарифи, тягар митних процедур і ступінь монополізації ринку (див. табл. 3.6). По таких індикаторах як кількість процедур і час, необхідні для відкриття бізнесу, ступінь орієнтованості на клієнта і частка імпорту у ВВП наша країна вже знаходиться на східноєвропейському рівні.

3.2. СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

За підставою проведеного аналізу індикаторів конкурентоспроможності України та розрахованих потрібних темпів їхнього зростання можна сформулювати стратегію підвищення конкурентоспроможності країни.

Успішній інтеграції України в світовий економічний простір перешкоджають такі **проблеми**:

- відсутність системного підходу до міжнародної інтеграції та співпраці;
- недостатній рівень доступу українських товарів і послуг до зовнішніх ринків;
- низька диверсифікованість українського експорту як товарна, так і географічна);
- низька ефективність підготовки до інтеграції України в ЄС;
- недостатнє використання потенціалу торгово-економічного співробітництва з країнами СНД, іншими перспективними торговельними партнерами й регіональними інтеграційними об'єднаннями;
- низька ефективність залучення й використання зовнішньої допомоги.

Причинами вказаних вище проблем є:

- відсутність цілісної зовнішньоекономічної політики України, побудованої на основі стратегічних пріоритетів розвитку економіки;
- недосконалість механізмів координації зовнішньоекономічного співробітництва. Це призводить до неузгодженості позицій різних відомств під час діалогу з торговельними партнерами, невідповідності між внутрішніми

реформами й пріоритетами зовнішньоекономічної політики, недостатньої економічної обґрунтованості участі України в інтеграційних процесах, неповного використання інструментів торговельного захисту.

– наявність тарифних і нетарифних бар'єрів у зовнішній торгівлі, внутрішніх регуляторних і структурних обмежень зовнішньоторговельної діяльності, а саме недосконалість системи технічного регулювання, санітарних і фітосанітарних заходів, недостатня гармонізація митних процедур, що обмежують доступ українських товарів і послуг до зовнішніх ринків, їх конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість економіки;

– недостатній рівень системних реформ та адаптації законодавства до норм ЄС перешкоджає інтеграції у внутрішній ринок ЄС і ускладнює діалог щодо запровадження безвізового режиму між Україною і ЄС;

– невідповідність чинних двосторонніх і багатосторонніх угод у рамках СНД потребам поглиблення економічного співробітництва й нормам СОТ. Відсутність чітких стратегій і програм розвитку торгово-економічного співробітництва з ключовими торговельними партнерами з визначенням пріоритетів і джерел фінансування. Недостатня увага до ринків, що інтенсивно розвиваються;

– відсутність ефективного механізму взаємодії влади, бізнесу й громадянського суспільства у сфері міжнародної інтеграції зумовлює слабку поінформованість національного бізнесу, перешкоджає урахуванню інтересів бізнесу й суспільства у прийнятті зовнішньоекономічних рішень.

Тому **стратегічна мета України** полягає у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності України протягом 10 років до рівня передових східноєвропейських країн – Чехії, Угорщини, Польщі. Для цього треба провести реформи у сфері міжнародної інтеграції та співпраці, спрямовані на вироблення цілісної й збалансованої зовнішньоекономічної політики, підвищення конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості економіки України.

Стратегічна мета поділяється на **п'ять стратегічних цілей**, а саме:

1. Реформування державних та приватних інституцій;

2. Стабілізація та поліпшення макроекономічного середовища;
3. Підвищення ефективності, надійності і впевненості фінансового ринку
4. Створення режиму найбільшого сприяння для прямих іноземних інвестицій;
5. Поліпшення умов торгівлі та інвестування на зовнішніх ринках для вітчизняних виробників.

Завданнями з цілі 1 «Реформування державних та приватних інституцій» мають бути:

- впровадження антикорупційних механізмів;
- досягнення незалежності судів;
- затвердження права власності;
- підвищення фінансової незалежності місцевого самоврядування за рахунок впровадження децентралізованих джерел доходів;
- скорочення термінів переходу з існуючих форм в ФОП і ТОВ і зменшення обов'язкового обсягу статутного капіталу акціонерних суспільств;
- поліпшення захисту базових прав акціонерів;
- поліпшення захити прав мінотарних акціонерів за рахунок закріплення їх права ініціювати незалежний аудит і обов'язковості кумулятивного голосування при виборах в Раду директорів;
- регламентація порядку зберігання і надання інформації, введення кримінальних санкцій за її ненадання або спотворення;
- усунення можливості зловживання правами з боку акціонерів шляхом обмеження доступу акціонера до бухгалтерських документів, в яких він не є стороною;
- усунення можливості зловживання правами з боку органів управління акціонерним суспільством за рахунок розширення повноважень ради директорів і зменшення повноважень загальних зборів;
- привести принципи і механізми функціонування господарських судів в Україні у відповідність зі світовою практикою;

- усунення надмірного контролю над судовою системою з боку інших гілок влади (Уряду, Президента);
- понизити можливість впливу на суддів усередині судової системи: при призначенні за рахунок скорочення випробувального терміну, при просуванні і знятті – за рахунок підвищення прозорості;
- створення дієвого механізму відгуку суддів і забезпечення відповідальності суддів за будь-які дії (перевищення термінів розгляду справи, невідповідність ухваленого рішення закону, хабарництво і тому подібне);
- повернути податкову інспекцію під дію Закону «О основах державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» і зробити зусилля для належного виконання Закону;
- скоротити перелік продукції, належній обов’язковій сертифікації і стандартизації, привести технічні стандарти у відповідність з основними правилами ЄС.

Завданнями з цілі 2 «Стабілізація та поліпшення макроекономічного середовища» мають бути:

- посилення фінансової й фіскальної дисципліни;
- прийняття законів про державні закупівлі та про державну допомогу підприємствам відповідно до стандартів ЄС і СОТ;
- оптимізація кількості державних цільових і бюджетних програм;
- посилення фінансового контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів;
- прийняття Закону «Про державний борг»;
- підвищення якості капітального бюджетування;
- інтеграція процесу формування інвестиційних проектів у загальний бюджетний процес та чіткий розподіл повноважень;
- створення бази даних щодо стану активів державної форми власності і впливу нових інвестицій на цей стан;

- законодавче визначення критеріїв і принципів розподілу інвестиційних субвенцій;
- спрямування надпланових доходів і доходів від приватизації до Фонду майбутніх поколінь для фінансування пріоритетних інвестиційних проектів і соціальних реформ;
- створення методології й законодавчих засад оцінювання інвестиційних проектів (з урахуванням аналізу потенційних вигод і втрат);
- підвищення прозорості державних фінансів;
- законодавче визначення понять «умовні зобов’язання», «суспільний сектор», «боргові зобов’язання суспільного сектору», «квазіфіскальні операції» (фіскальні операції, здійснювані реальним сектором і НБУ);
- визначення стандартів щомісячного оприлюднення інформації про стан виконання бюджету й позабюджетних фондів, зокрема в мережі Інтернет;
- запровадження середньострокового планування;
- прийняття змін до Бюджетного кодексу з метою законодавчого визначення принципів і методів середньострокового планування;
- прийняття Закону України «Про державне прогнозування й стратегічне планування в Україні»;
- запровадження системи моніторингу й оцінювання ефективності бюджетних програм, приведення внутрішнього аудиту у відповідність до стандартів ЄС;
- запровадження інтегрованої комплексної системи управління державними фінансами, поліпшення відповідних інформаційних систем;
- запровадження ефективного моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору;

Завданнями з цілі 3 «Підвищення ефективності, надійності і впевненості фінансового ринку» мають бути:

- затвердити найважливіші пріоритети роботи НБУ – забезпечення низького рівня інфляції й підтримання стабільності банківської системи;

- посилити координацію НБУ й Кабінету Міністрів України щодо вирішення завдань підтримання цінової стабільності;
- підвищити політичну незалежність НБУ разом з посиленням підзвітності й прозорості його діяльності, поліпшити корпоративне управління НБУ.
- завершити рекапіталізацію за рахунок державних коштів, реорганізацію або закриття банків, що втратили платоспроможність під час кризи;
- підвищити вимоги до мінімального розміру статутного капіталу фінансових установ;
- доопрацювати законодавство для полегшення процесу злиття банків;
- реформувати процедуру банкрутства;
- удосконалити нормативне врегулювання щодо забезпечення виконання зобов'язань позичальників за кредитними договорами з метою підвищення захисту прав кредитора та вкладників банків;
- забезпечити повноцінне функціонування агентства кредитних історій;
- створити умови для підвищення якості кредитного аналізу платоспроможності позичальників і забезпеченості кредитів;
- підвищити вимоги до розкриття обов'язкової інформації учасниками фінансового ринку;
- запровадити міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) для всіх фінансових установ;
- удосконалити систему гарантування внесків населення;
- обрати й реалізувати модель реструктуризації проблемних активів у банківській сфері, наприклад, створити банк проблемних активів або перехідний банк (із залученням держави або приватних інвесторів);
- спростити механізми продажу, передачі, списання поганих активів, у т.ч. у межах проведення досудових процедур;
- посилити пруденційний нагляд за діяльністю банків і ввести систему пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами.

- поліпшити координацію діяльності регуляторних органів фінансового сектору з метою моніторингу системних фінансових ризиків і вироблення погодженої стратегії й тактики регулювання фінансових ринків;
- посилити інституціональну спроможність й операційну незалежність регуляторів ринку небанківських фінансових послуг і фондового ринку;
- посилити жорсткість вимог до управління ризиками, прозорість діяльності й розкриття інформації учасниками фінансового ринку;
- підвищити рівень капіталізації страхових компаній, створити систему гарантування страхових виплат за договорами страхування життя;
- удосконалити регулювання іпотечного ринку України;
- створити єдину систему депозитарного обліку цінних паперів;
- увести єдині правила розрахунків біржового курсу цінних паперів, посилити на законодавчому рівні відповідальність за використання інсайдерської інформації;

Завданнями з цілі 4 «Створення режиму найбільшого сприяння для прямих іноземних інвестицій» мають бути:

- вирішити покупку землі не с/г призначення юридичним лицам, зареєстрованим в Україні, акціонерами яких є іноземні юридичні і фізичні особи, включаючи українські представництва іноземних компаній;
- зняти мораторій на продаж/покупку землі с/г призначення для всіх категорій громадян і юридичних осіб, зокрема іноземних;
- понизити прямий і непрямий податковий тягар на бізнес до середнього рівня країн Східної Європи;
- підвищити ефективність податкового адміністрування для зниження тіньової економіки;
- підвищення конкурентоспроможності сектору наукових досліджень і розробок;
- збільшення фінансування на оновлення матеріально-технічної бази наукових установ та вищих навчальних закладів;

- розширення програм надання грантів молодим ученим і викладачам для проведення досліджень;
- проведення переговорів з Європейською Комісією щодо визначення умов приєднання України до Європейського дослідницького простору (ЄДП);
- оптимізація системи бюджетних наукових установ на основі оцінювання результативності їхньої науково-технічної діяльності;
- нарощування частки бюджетних коштів, що спрямовуються на фінансування фундаментальної науки та прикладних розробок;
- підвищення рівня фінансової автономії наукових установ і ВНЗ у розпорядженні коштами, отриманими від замовників різних форм власності за виконання НДВКР;
- запровадження державно-приватного партнерства в науково-технічній та інноваційній сферах;
- розробки та впровадження інструментів державної підтримки інноваційної діяльності;
- розвиток інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій тощо);
- приведення законодавства України у сфері інтелектуальної власності у відповідність до законодавства Європейського Союзу;
- удосконалення державного регулювання й економічного стимулювання суб'єктів господарювання у сфері трансферу технологій.

Завданнями з цілі 5 «Поліпшення умов торгівлі та інвестування на зовнішніх ринках для вітчизняних виробників» мають бути:

- інтеграція України у внутрішній ринок ЄС шляхом створення зони вільної торгівлі «плюс» (ЗВТ) з ЄС;
- скасування вилучень та обмежень з режиму вільної торгівлі з країнами СНД і поглиблення співпраці з перспективними торговельними партнерами й регіональними інтеграційними об'єднаннями;

- секторальні реформи й адаптація законодавства та регуляторної практики до норм ЄС у рамках створення ЗВТ з ЄС;
- запровадження безвізового режиму між Україною і ЄС для вільного доступу до ринку послуг ЄС;
- модернізація двосторонніх і багатосторонніх торгово-економічних угод у рамках СНД відповідно до норм СОТ;
- запровадження стратегії залучення, ефективного використання й моніторингу зовнішньої допомоги;
- створення постійно діючої зовнішньоекономічної ради як механізму системної координації міжнародного економічного співробітництва;
- створення системи міграційного законодавства, зокрема, розробка й прийняття закону про принципи державної міграційної політики;
- створення законодавчих підстав для випуску біометричних паспортів відповідно до стандартів ІКАО і ЄС;
- завершення процедур з визнання обов'язковими для України міжнародних договорів, що регулюють міжнародну співпрацю правоохоронних органів;
- побудова сприятливих торговельних та інвестиційних режимів, у тому числі шляхом укладання економічно обґрунтованих угод про вільну торгівлю з ключовими партнерами;
- запровадження механізмів державної фінансової підтримки малого й середнього підприємництва шляхом гарантування й страхування експортних операцій;
- розширення співпраці з міжнародними організаціями (зокрема, Світовим банком, МВФ, Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком тощо), розробка національної дорожньої карти з активізації співпраці з Організацією економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР) і набуття членства в ОЕСР у середньостроковій перспективі;
- розширення режиму вільної торгівлі з країнами СНД і поглиблення співпраці з перспективними торговельними партнерами й регіональними інтеграційними об'єднаннями;

Індикаторами успіху України з досягнення **стратегічної мети** треба вважати:

- укладання Угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі «плюс» (ЗВТ) з ЄС;
 - запровадження безвізового режиму між Україною і ЄС;
 - укладання нового Договору про зону вільної торгівлі країн-учасниць СНД на основі норм СОТ;
 - прийняття програми довгострокового торгово-економічного співробітництва з Російською Федерацією;
- а також
- щорічне підвищення Індексу Глобальної Конкурентоспроможності України та її регіонів;
 - зростання інвестиційної привабливості регіонів.

3.3. РОЗРАХУНОК ІНДЕКСІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Оскільки у рамках нашої скромної роботи неможливо проаналізувати усі показники конкурентоспроможності, спробуємо оцінити можливість використання наявних індикаторів конкурентоспроможності для розрахунку індексів інвестиційної привабливості регіонів.

Під інвестиційною привабливістю розуміють надійне і своєчасне досягнення цілей інвестора на основі економічних результатів діяльності виробництва, у яке здійснюються інвестиції. Інвестиційна привабливість визначається комплексом різноманітних чинників, перелік і вплив яких можуть розрізнятися і змінюватися залежно як від складу інвесторів, що переслідують різні цілі, так і від виробничо-технічних особливостей виробництва, що інвестується [57].

Оцінювання інвестиційної привабливості територій набуло досить значного поширення у світовій практиці. Так, у США регулярно публікуються

індекси, що характеризують рейтинг штатів за різними критеріями і мають різну спрямованість: політичну, економічну, екологічну. Ряд відомих наукових центрів та інвестиційних компаній періодично публікують рангований за ступенем інвестиційної привабливості перелік країн з метою орієнтації потенційних інвесторів.

Тому і в Україні теж почали з 1993 року на державному рівні робити оцінювання територій, що зафіксовано у наказах Держкомстату [1], Міністерства економіки [2] і Кабінету міністрів [3]. Згідно з затвердженою методикою [1] інвестиційна привабливість регіонів оцінюється по 5-ти узагальнюючих показниках:

- 1) рівень загальноекономічного розвитку регіону
- 2) рівень розвитку інвестиційної інфраструктури
- 3) демографічна ознака регіону
- 4) рівень розвитку ринкових відносин
- 5) рівень криміногенних, екологічних та інших факторів.

Кожний із перерахованих вище показників оцінювався на основі кількох аналітичних показників.

I. Для оцінки рівня загальноекономічного розвитку регіону вивчались наступні аналітичні показники:

- питома вага регіону у валовому внутрішньому продукту;
- обсяг виробленої промислової продукції на душу населення;
- обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на душу населення;
- середній рівень зарплати робітників;
- обсяг капітальних вкладень на одного жителя регіону;
- число підприємств всіх форм власності в регіоні;
- питома вага збиткових підприємств в загальній кількості.

II. Для оцінки рівня розвитку інвестиційної інфраструктури регіону використовували наступні показники:

- число будівельних організацій та фірм усіх форм власності;
- обсяги промислового виробництва основних будівельних матеріалів;

- виробництво електроенергії на душу населення;
- щільність залізничних шляхів в розрахунку на 100 км² території;
- щільність автодоріг з твердим покриттям на 100 км² території.

III. Для оцінки демографічної характеристики регіону вивчались наступні показники:

- 1) питома вага регіону в загальній чисельності населення України;
- 2) співвідношення міського та сільського населення в регіоні;
- 3) питома вага населення зайнятого в суспільному виробництві на підприємствах всіх форм власності;
- 4) рівень кваліфікації робітників, зайнятих у суспільному виробництві.

IV. Для оцінки рівня розвитку ринкових відносин та комерційної інфраструктури регіону вивчались наступні показники:

- а) питома вага приватизованих підприємств в загальній кількості підприємств комунальної власності;
- б) питома вага підприємств недержавної форми власності в загальній кількості промислових виробничих підприємств;
- в) кількість спільних підприємств з зарубіжними партнерами;
- г) кількість банків на території регіону;
- д) число страхових компаній;
- е) число товарних бірж на території регіону;

V. Для оцінки рівня криміногенних, екологічних та інших ризиків вивчається степінь безпечності інвестиційної діяльності в регіоні. Для цього вивчаються такі показники:

- рівень економічних злочинів в розрахунку на 100 тис. жителів;
- питома вага підприємств з шкідливими викидами, які перевищують межу допустимих норм в загальній кількості промислових підприємств;
- середній радіаційний фон в межах регіону;
- питома вага незавершеного будівництва в загальній кількості початих будівництв за останні три роки.

На основі кількісної оцінки 5-ти розглянутих синтетичних узагальнюючих показників розраховується інтегральний показник оцінки інвестиційної привабливості регіонів України. По отриманих результатах оцінювання регіони країни за рівнем інвестиційної привабливості (тобто ефективності здійснення інвестиції) групують в кілька груп, зокрема:

- регіони пріоритетної інвестиційної привабливості – ефективність в регіоні на 35–40% вища, ніж по країні в цілому;
- регіони досить високої інвестиційної привабливості – ефективність на 15–20% вища, ніж по країні в цілому;
- регіони середньої інвестиційної привабливості – ефективність на рівні показника по країні;
- регіони низької інвестиційної привабливості – ефективність на 20–30% нижча, ніж по країні в цілому [57].

Інтегральний показник оцінки інвестиційної привабливості регіонів країни розраховують як суму добутків рангового значення кожного синтезованого показника на його значимість (у відсотках). Експериментально (з урахуванням думок інвестиційних менеджерів) визначено таку значимість кожного синтезованого показника в сукупній оцінці інвестиційної привабливості регіонів:

- рівень загальнооекономічного розвитку (Е) – 35%;
- рівень розвитку інвестиційної інфраструктури (И)– 15%;
- демографічна характеристика (Д)– 15%;
- рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури (К) – 25%;
- рівень криміногенних, екологічних та інших ризиків (Р) – 10%.

Тобто, інтегральний показник інвестиційної привабливості регіону розраховується за формулою [57]:

$$\text{ІП} = 0,35 \times \text{Е} + 0,15 \times \text{И} + 0,15 \times \text{Д} + 0,25 \times \text{К} + 0,10 \times \text{Р}. \quad [57]$$

За значенням розрахованого інтегрального показника визначають конкретне місце регіону щодо інвестиційної привабливості у загальному складі регіонів країни.

Бачимо, що розрахунок інвестиційної привабливості по приведеній методиці потребує збирання значної кількості статистичних даних та приведення їх до єдиної системи коефіцієнтів.

Однак як альтернативу можна спробувати замість пропонованих показників підставити індикатори конкурентоспроможності, які за змістом співпадають з пропонованими показниками. Зокрема:

– *рівень загальнооекономічного розвитку регіону* (показник 1) характеризують показники конкурентоспроможності: складова 3 «Макроекономічне середовище», складова 7 «Ефективність ринку праці» і складова 10 «Розмір ринку»;

– *рівень розвитку інвестиційної інфраструктури* характеризує складова 2: «Інфраструктура»;

– *демографічна ознака регіону* у цілому відповідає складовій 5 «Вища освіта та професійна підготовка»;

– *рівень розвитку ринкових відносин* характеризують складова 8 «Рівень розвитку фінансового ринку» і складова 11 «Рівень розвитку бізнесу»;

– *рівень криміногенних, екологічних та інших факторів* найповніше співпадає зі складовою 1 «Інституції».

Тоді інтегральні показники інвестиційної привабливості регіонів можна розрахувати за наступною формулою:

$$ІП = 0,35 \times (c3 + c7 + c10) / 3 + 0,15 \times c2 + 0,15 \times c5 + 0,25 \times (c8 + c11) / 2 + 0,10 \times c1,$$

де: c3 – складова 3, c7 – складова 7, c10 – складова 10, c2 – складова 2, c5 – складова 5, c8 – складова 8, c11 – складова 11, c1 – складова 1.

Результати цього розрахунку за даними 2011–2012 років та за семибальною шкалою, що застосована у методиці Всесвітнього Економічного Форуму, подано у таблиці 3.7.

Бачимо, що розбіжність між мінімальною і максимальною величиною інтегрального показника інвестиційної привабливості по регіонах складає лише 19% (див. правий стовпчик у таблиці 3.7). Це підкреслює відносну однорідність нашої країни.

Таблиця 3.7

Інтегральні показники інвестиційної привабливості регіонів,
розраховані по індикаторах конкурентоспроможності у семибальній шкалі

Області	Індекс Глобальної конкурентоспроможності	Рівень загальноекономічного розвитку (Е)	Рівень розвитку інвестиційної інфраструктури (И)	Демографічна ознака (Д)	Рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури (К)	Рівень криміногенних, екологічних та інших ризиків (Р)	Інтегральний показник (П)	Індекс інвестиційної привабливості (від середнього по країні)
Україна	3,87	3,57	3,77	4,44	3,82	3,69	3,81	1,000
м. Київ	4,26	4,21	4,89	4,99	3,84	3,18	4,23	1,112
Київ + Київська	4,17	4,05	4,51	4,73	3,83	3,41	4,10	1,078
Дніпропетровська	4,11	3,99	4,00	4,68	4,06	3,71	4,08	1,072
Харківська	4,05	3,79	4,22	4,95	3,94	3,45	4,03	1,060
Донецька	4,04	3,83	4,11	4,47	4,08	3,75	4,02	1,057
Запорізька	3,98	3,70	3,95	4,75	4,01	3,68	3,97	1,042
Полтавська	3,95	3,63	3,89	4,58	3,96	3,83	3,91	1,028
Київська	4,04	3,81	3,94	4,34	3,83	3,75	3,91	1,027
Одеська	3,95	3,71	4,27	4,69	3,72	3,32	3,90	1,025
м. Севастополь	3,96	3,25	4,33	4,85	3,93	3,70	3,87	1,016
Луганська	3,87	3,67	3,73	4,42	3,90	3,60	3,84	1,009
Сумська	3,84	3,49	3,69	4,58	3,91	3,82	3,82	1,003
Львівська	3,88	3,68	3,61	4,61	3,78	3,46	3,81	1,001
Миколаївська	3,87	3,53	3,85	4,31	3,85	3,68	3,79	0,996
Волинська	3,87	3,43	3,45	4,41	3,98	4,01	3,78	0,992
Вінницька	3,86	3,55	3,62	4,26	3,86	3,83	3,77	0,991
Крим + Севастополь	3,80	3,51	4,04	4,21	3,76	3,60	3,77	0,989
Рівненська	3,81	3,51	3,50	4,48	3,77	3,82	3,75	0,985
Черкаська	3,81	3,54	3,57	4,46	3,73	3,74	3,75	0,984
АР Крим	3,77	3,56	3,99	4,09	3,73	3,58	3,75	0,984
Івано-Франківська	3,78	3,50	3,53	4,33	3,74	3,65	3,70	0,973
Хмельницька	3,78	3,42	3,42	4,29	3,79	3,90	3,69	0,969
Житомирська	3,76	3,45	3,44	4,35	3,75	3,73	3,69	0,968
Чернівецька	3,77	3,28	3,61	4,30	3,76	3,92	3,67	0,963
Закарпатська	3,80	3,48	3,56	4,07	3,66	3,84	3,66	0,961
Тернопільська	3,74	3,33	3,28	4,53	3,75	3,75	3,65	0,959
Чернігівська	3,68	3,46	3,53	4,08	3,62	3,71	3,63	0,953
Кіровоградська	3,68	3,42	3,33	4,06	3,78	3,71	3,62	0,951
Херсонська	3,58	3,27	3,57	4,08	3,41	3,53	3,50	0,918

Розраховано автором за даними з [26]

Розбивка регіонів на чотири групи згідно з затвердженою методикою [1] (див. вище) дає такі групи інвестиційної привабливості:

перша група – 5 регіонів пріоритетної інвестиційної привабливості з індексами вище 1,04: Київ та Київська область, Дніпропетровська, Харківська, Донецька та Запорізька області;

друга група – 5 регіонів помірної інвестиційної привабливості з індексами від 1,00 до 1,03: Полтавська, Одеська, Луганська, Сумська та Львівська області;

третья група – 9 регіонів середньої зниженої інвестиційної привабливості з індексами від 0,97 до 1,00: Миколаївська, Волинська, Вінницька, АР Крим з Севастополем, Рівненська, Черкаська, Івано-Франківська, Хмельницька та Житомирська області;

четверта група – 6 регіонів низької інвестиційної привабливості з індексами нижче 0,97: Чернівецька, Закарпатська, Тернопільська, Чернігівська, Кіровоградська та Херсонська області.

Угрупування, що складено нами, у цілому співпадає з угрупуваннями інших дослідників, які проводили оцінювання за затвердженою методикою [37, 52, 57, 59]. Це є доказом можливості й доцільності використання індикаторів конкурентоспроможності також для оцінки ступеня інвестиційної привабливості країн і територій.

Крім того, бачимо, що індекси конкурентоспроможності областей є прямо пропорційними з отриманими індексами їхньої інвестиційної привабливості (див. лівий та правий стовпчики у таблиці 3.7). Тобто, у подальшому немає сенсу окремо розраховувати індекси інвестиційної привабливості, якщо є індекси конкурентоспроможності.

Порівняння складу груп по оцінках за різні роки показує (табл. 3.8), що протягом 20 років за інвестиційною привабливістю стабільно лідирують вищезгадані п'ять регіонів – столичний та східні області: Дніпропетровська, Харківська, Донецька і Запорізька. Аутсайдерами ж за привабливістю також

стабільно залишаються Чернівецька, Волинська, Тернопільська, Чернігівська, Кіровоградська і Херсонська області.

Таблиця 3.8

Групи інвестиційної привабливості регіонів по різних оцінках

Області	Групи по ІГК- 2012-13 рр. (оцінка автора)	Групи 1993 року [57]	Групи 2009 року [37]	Групи по ПП 2012-13 рр. [26, 52]
м. Київ	1	1	1	1
Київ + Київська	1	–	1	1
Дніпропетровська	1	1	1	1
Харківська	1	1	1	1
Донецька	1	1	1	1
Запорізька	1	1	1	3
Полтавська	2	2	3	3
Київська	2	2	3	1
Одеська	2	2	2	3
м. Севастополь	2	1	4	2
Луганська	2	2	2	2
Сумська	2	3	4	3
Львівська	2	2	2	2
Миколаївська	3	3	2	2
Волинська	3	4	4	1
Вінницька	3	3	3	3
Крим + Севастополь	3	–	3	4
Рівненська	3	4	3	4
Черкаська	3	3	3	2
АР Крим	3	1	3	4
Івано-Франківська	3	4	3	2
Хмельницька	3	4	3	3
Житомирська	3	3	4	2
Чернівецька	4	4	4	3
Закарпатська	4	3	3	2
Тернопільська	4	4	4	3
Чернігівська	4	3	4	4
Кіровоградська	4	4	4	4
Херсонська	4	4	4	4

Складено автором за даними з [26, 37, 52, 57] та власним розрахунком

Також бачимо, що у порівнянні з 1993 роком різко впав рейтинг Кримського регіону – з першої групи до третьої; ймовірно, це пов'язане з конкуренцією іноземних курортних територій (Туреччини, Греції, Кіпру, тощо). З іншого

боку, підвищився інвестиційний рейтинг декількох західних областей – Рівненської, Івано-Франківської, Хмельницької.

Також заслуговує на увагу те, що угруповання за індексами інвестиційної привабливості по різних варіантах розрахунків не збігаються з угрупованням за фактичним припливом прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до регіонів (табл. 3.8). Тому методика оцінки інвестиційної привабливості територій потребує удосконалювання.

Проте на сучасному етапі така оцінка дає можливість:

- зорієнтувати вітчизняних та зарубіжних інвесторів у виборі регіонів інвестування;
- розробляти інвестиційну стратегію великих компаній і фірм на тривалу перспективу ;
- пов'язувати стратегію з потенціалом регіональних споживчих ринків і ринків чинників виробництва;
- враховувати можливий період реалізації інвестиційних проектів у окремих регіонах, виходячи з рівня розвитку їхньої інвестиційної інфраструктури.

У кінцевому підсумку це сприятиме підвищенню ефективності інвестиційної діяльності в країні.

3.4. ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Порівняння показників конкурентоспроможності країн показує, що Україна найбільше відстає від Китаю, Чехії, Польщі та США за трьома складовими – *державні та приватні інституції, макроекономічна стабільність і рівень розвитку фінансового ринку*. Саме ці складові є слабке місце нашої країни, яке треба підсилювати у першу чергу.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності країни темпи зростання (змін) по складових мають бути різними. Розрахунок величин відставання України від Польщі та Чехії показує: щоб зайняти 40-е місце серед країн світу

за рівнем конкурентоспроможності (тобто між Польщею та Чехією) Україні треба збільшити величини її складових і субіндексів:

основні вимоги – в 1,05 рази (на 5%);
 державні та приватні інституції – в 1,23 рази (на 23%);
 інфраструктура – в 0,94 рази;
 макроекономічна стабільність – в 1,11 рази (на 11%);
 охорона здоров'я та початкова освіта – в 1,02 рази (на 2%);
підсилювачі ефективності – в 1,12 рази (на 12%);
 вища освіта та професійна підготовка – в 1,03 рази (на 3%);
 ефективність ринку товарів – в 1,16 рази (на 16%);
 ефективність ринку праці – в 1,00 рази;
 рівень розвитку фінансового ринку – в 1,27 рази (на 27%);
 оснащення новітніми технологіями – в 1,26 рази (на 26%);
 розмір ринку – в 1,04 рази (на 4%);
фактори інновацій та розвитку – в 1,16 рази (на 16%);
 рівень розвитку бізнесу – в 1,19 рази (на 19%);
 інновації – в 1,11 рази (на 11%).

Гальмом економічного розвитку України є вісім проблем, з яких п'ять відносяться до групи складових «базові вимоги»:

1. Нестабільність державної політики – 1-а складова;
2. Корупція – 1-а складова;
3. Податкова політика – 6-а складова;
4. Податкові ставки – 6-а складова;
5. Доступ до фінансування – 8-а складова;
6. Інфляція – 3-я складова;
7. Нестабільність місцевої та державної влади – 1-а складова;
8. Неефективність держапарату – 1-а складова;

Відповідно, черговість позитивних змін (або темпи зростання) по складових конкурентоспроможності має бути наступною:

9. Державні та приватні інституції – 1-а складова;

10. Макроекономічна стабільність (зниження інфляції) – 1-а складова;
11. Рівень розвитку фінансового ринку – 8-а складова;
12. Ефективність ринку товарів – 6-а складова;
13. Оснащення новітніми технологіями – 9-а складова;
14. Рівень розвитку бізнесу (вихід на зовнішні ринки) – 11-а складова;
15. Інновації – 12-а складова.

Примітно, що розвиток базових вимог по першій і третій складовим полягає в організаційних реформах, залежить виключно від волі уряду і не потребує якийсь значних капіталовкладень.

Тому **стратегічна мета України** полягає у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності України протягом 10 років до рівня передових східно-європейських країн – Чехії, Угорщини, Польщі. Для цього треба провести реформи у сфері міжнародної інтеграції та співпраці, спрямовані на вироблення цілісної й збалансованої зовнішньоекономічної політики, підвищення конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості економіки України.

Стратегічна мета поділяється на **п'ять стратегічних цілей**, а саме:

1. Реформування державних та приватних інституцій;
2. Стабілізація та поліпшення макроекономічного середовища;
3. Підвищення ефективності, надійності і впевненості фінансового ринку
4. Створення режиму найбільшого сприяння для прямих іноземних інвестицій;
5. Поліпшення умов торгівлі та інвестування на зовнішніх ринках для вітчизняних виробників.

Індикаторами успіху України з досягнення **стратегічної мети** треба вважати:

- укладання Угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі «плюс» (ЗВТ) з ЄС;
- запровадження безвізового режиму між Україною і ЄС;
- укладання нового Договору про зону вільної торгівлі країн-учасниць СНД на основі норм СОТ;

- прийняття програми довгострокового торгово-економічного співробітництва з Російською Федерацією;

а також

- щорічне підвищення Індексу Глобальної Конкурентоспроможності України та її регіонів;

- зростання інвестиційної привабливості регіонів;

Обчислення інтегральних показників інвестиційної привабливості регіонів України по індикаторах конкурентоспроможності дає результати, аналогічні з обчисленням згідно затвердженої методики. Тобто, у подальшому немає сенсу окремо розраховувати індекси інвестиційної привабливості, якщо є індекси конкурентоспроможності.

Також заслуговує на увагу те, що угруповання за індексами інвестиційної привабливості по різних варіантах розрахунків не збігаються з угрупованням за фактичним припливом прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до регіонів. Тому методика оцінки інвестиційної привабливості територій потребує удосконалювання.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Загальні положення

Ознакою сучасного науково-технічного прогресу є масове впровадження комп'ютерних технологій в усіх сферах життя і діяльності людини. І комп'ютери, як і інші засоби праці, впливаючи на людей, що їх використовують. Саме це й зумовлює актуальність охорони праці користувачів комп'ютерних технологій і, в першу чергу користувачів ПЕОМ.

Робота на ПК – модель розумової праці, що тривалий час виконується в одноманітній позі, в умовах обмеження загальної м'язової активності і за рухливості рук, тривалого високого напруження зорових функцій, нервово-емоційного напруження, в умовах впливу різноманітних фізичних чинників, які по різному впливають на людину.

Шкідливі чинники під час роботи на ПК

Зараз виявлено прямий зв'язок між застосуванням ПК і багатьма захворюваннями, а саме: погіршенням зору, болями у спині і ділянці шиї, болями у кісткових, ліктьових і плечових суглобах, порушенням сну, хронічним головним болем, нудотою, слабкістю, стресовими станами, захворюваннями шкіри, природженими аномаліями, провокацією епілептичних приступів, інсультами та іншими захворюваннями. «З'явилися» дві нові хвороби: «синдром комп'ютерного зору» і «синдром Інтернету» [71].

Основними симптомами синдрому комп'ютерного зору є стомленість очей, двоїння в очах (диплопія), порушення сприймання кольорів, слъозоточиві очі. Синдром Інтернету – це сильна залежність та втрата контролю над своїми діями у разі тривалої роботи за комп'ютерами.

Негативні впливи на здоров'я людини під час тривалої роботи з ПК – це об'єктивна реальність, в основі якої кілька причин. Перша полягає у тому, що органи зору людини сприймають навколишній світ у відбитому світлі, а засоби відображення інформації самі випромінюють світловий потік. Інтенси-

вність цього світлового потоку набагато вища тієї, до якої звикли наші очі. Крім того, малі кутові розміри символів, нерівномірна яскравість, виблиски, мигтіння та дрижання зображення, геометричні та нелінійні спотворення призводять до швидкої стомлюваності, стрибків артеріального тиску, очних стресів, головного болю. Наступна причина полягає у тому, що засоби відображення інформації, виконані з використанням електронно-променевих трубок, генерують випромінювання широкого спектра ЕМП: статичного поля, поля в діапазоні низьких (50 Гц – 70 кГц) та високих (10 МГц – 1,5 ГГц) частот, м'яких рентгенівських випромінювань і випромінювань оптичного діапазону (ІЧВ та УФВ). Самі по собі реальні параметри цих ЕМП, випромінюваних окремими ПК, не досягають нормованих значень, але за наявності у приміщенні декількох ПК через накладання ЕМП фактичні параметри їх можуть перевищувати допустимі значення. Джерелами ЕМП є не тільки монітор, а й клавіатура, джерела безперебійного живлення, електропроводка та інші пристрої. Виявлено, що монітор, будучи джерелом ЕМП, створює так зване торсійне поле, яке деякою мірою агресивне щодо людини.

Таким чином, ЕМП, створювані сучасними ПК, хоч і знаходяться у межах існуючих норм, але, впливаючи на людину в комплексі, можуть призводити до певних негативних наслідків. [71]

Високий рівень наелектризованості екрана та іонізація повітря біля дисплея притягують пил з повітря та викликають активацію мікробів у зоні дихання оператора. Це може призвести до алергічних реакцій і захворювання шкіри обличчя. Ці явища також негативно впливають на електричний режим атмосфери: уже через три години концентрація легких негативних іонів у повітрі знижується до нуля, натомість значно збільшується концентрація важких позитивно заряджених часточок усіх розмірів. Така асиметрія заряджених іонів не благотворно впливає на здоров'я користувача ПК, зумовлюючи підвищення артеріального тиску, прискорення серцевих скорочень (тахікардія), болі у ділянці серця (кардіалгія) та інше.

Щодо порушення зорових функцій операторів ПК виявлені розлади акомодатції, конвергенції, гостроти зору та контрастної чутливості ока. Ці зміни мають глибший характер, якщо робота супроводжується високою нервово-емоційною напруженістю. Негативний вплив дисплеїв на органи зору характеризується зоровим дискомфортом і втомою, які виявляються у різі, печії, болю в очах, ломоті у надбрівних ділянках, у вигляді розмитих меж або нечіткого зображення об'єкта, що зумовлено порушенням світлочутливого апарата ока. Ці явища часто супроводжуються головними болями, тяжкістю в голові, загальною втомою, сонливістю.

Функціональні порушення, пов'язані з експлуатацією ПЕОМ, – захворювання сухожиль, м'язів та нервових закінчень. Під час роботи з ПК користувачі з великою швидкістю повторюють одні рухи – швидке натискання клавіш, переміщення миші, нахили та повороти голови. Кожне натискання на клавішу пов'язане зі скороченням численної кількості м'язів, переміщенням сухожиль уздовж кісток і стисканням з внутрішніми тканинами. Таке тривале динамічне навантаження з одночасними стисканням нервових закінчень призводить до ' появи тунельного синдрому зап'ястного каналу. Його симптомами є: втрата чутливості та біль у зап'ястях, який поширюється вгору по передпліччю до плеча і вище до шиї і спини. Окрім цього, можливі оніміння і кольки та м'язові судоми. За перших ознак тунельного синдрому слід негайно звернутися до лікаря, бо хвороба, що розвинулася, вимагає тривалого лікування (більше 30 днів).

Функціональні порушення, пов'язані зі скелетом людини (сколіоз – дугоподібне викривлення хребта чи остеохондроз – дистрофічний процес у кістковій та хрящовій тканині), зумовлені тривалим статичним навантаженням та незадовільною організацією робочого місця. Перенапруженню окремих груп м'язів і зв'язок та перевантаженню скелетної системи сприяє стан захоплення людини комп'ютерним спілкування за якого знижується інтенсивність мікро-рухів і погіршується процес обміну в тканинах [71].

У деяких випадках ПК можна розглядати як джерело шуму з рівнем 50 дБА, і тільки окремі застарілі принтери можуть створювати рівень шуму до 65 дБА, що перевищує норму.

Умови праці користувача ПЕОМ залежать від параметрів мікроклімату в приміщенні, хімічного складу повітря, запиленості, віброакустичних умов та інших факторів довкілля. Усі ці параметри мають відповідати діючим нормативам. Встановлено, що з корпусу і плат виділяються в атмосферу забруднювальні речовини – фур’ян і діоксани, які є канцерогенами.

Вище коротко описані умови праці користувача ПЕОМ, що визначаються фізичними обмеженнями організму людини. Крім цих обмежень, існують ще й психологічні чинники умов праці користувачів ПК. Вони визначаються якістю використовуваного програмного забезпечення і залежать від відповідності функцій системи психологічним процесам людини: від особливостей мозку, обсягу пам’яті, часу рефлексорної реакції, витрат часу на аналіз і переробку інформації. Невідповідність системи психологічним властивостям людини може призвести до появи в оператора стресових ситуацій.

Нормативними документами, які визначають нормалізацію умов праці користувачів ПЕОМ, є ДНАОП 0.00-1.31-99. «Правила охорони праці при експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» [72].

Вимоги до приміщень для експлуатації ПЕОМ такі:

- площа на одне робоче місце з ПК має складати не менше 6 кв. м, а об’єм – не менше 20 куб. м;
- приміщення з ПК не повинні межувати з приміщеннями, в яких рівні шуму та вібрації перевищують нормативні значення;
- приміщення повинні обладнуватися системами опалення, кондиціонування, ефективною припливно-витяжною вентиляцією;
- значення шкідливих виробничих чинників (мікроклімату, шуму, вібрації, ЕМВ та ін.) не повинні перевищувати гранично допустимі рівні;

- приміщення повинні мати натуральне та штучне освітлення;
- натуральне освітлення має здійснюватися через світлові прорізи, орієнтовані переважно на північ і північний схід, і забезпечувати КПО 1,2-2,5%;
- робочі місця з ПК слід розміщувати так, щоб площина екрана була перпендикулярною до площини вікна;
- найкраще розміщувати робочі місця з освітленням з лівого боку;
- штучне освітлення у приміщеннях має здійснюватися системою загального рівномірного освітлення; освітленість на поверхні стола має складати 300-500 лк, а освітленість екрана не повинна перевищувати 250 лк;
- під час постійної роботи з документацією допускається застосування комбінованого освітлення – додаткового встановлення світильників місцевого освітлення.
- Вимоги до організації та обладнання робочих місць такі:
- у розміщенні робочих місць із ПЕОМ мають враховуватися відстані між робочими столами з відеомоніторами – від затиля одного до екрана другого – не менше 2 м, а між боковими поверхнями відеомоніторів – не менше 1,2 м;
- віконні прорізи мають бути обладнані регульованими жалюзі;
- вимоги до робочого стола: висота стола має регулюватися у межах 680-800 мм, а для нерегульованих – мати висоту 725 мм; площа робочої поверхні повинна бути не меншою за 800 x 800 мм;
- робочий стілець (крісло) має бути підйимально-поворотним та регульованим по висоті і кутам нахилу сидіння і спинки;
- конструкція стільця повинна забезпечувати ширину і глибину поверхні сидіння не менше 400 мм і регулювання висоти поверхні сидіння у межах 400-550 мм.

Вимоги до режимів праці і відпочинку під час роботи з ПЕОМ

Під час виконання робіт з ПЕОМ протягом дня, крім перерв для відпочинку і споживання їжі та особистих потреб, мають передбачатися додаткові перерви, що вводяться з урахуванням особливостей і характеру трудової

діяльності. За характером трудової діяльності виділено три професійні групи: розробники програм (інженери-програмісти), оператори ЕОМ та оператори комп'ютерного набору.

Згідно із ДСанПін 3.3.2.007-98 встановлено такі внутрішньозмінні режими праці та відпочинку під час роботи з ЕОМ за 8-годинного робочого дня:

- для розробників програм слід призначати регламентовану перерву для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожну годину роботи;
- для операторів ЕОМ слід призначати регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні 2 години;
- для операторів комп'ютерного набору слід призначати регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 10 хвилин після кожної години роботи;
- в усіх випадках, коли виробничі обставини не дозволяють застосовувати регламентовані перерви, тривалість безперервної роботи з відеомоніторами не повинна перевищувати 4 годин;
- у 12-годинній робочій зміні регламентовані перерви повинні встановлюватися в перші 8 годин роботи аналогічно перервам при 8-годинній робочій зміні, а протягом останніх 4-х годин роботи, незалежно від характеру трудової діяльності, через кожну годину тривалістю 15 хвилин.

Для зниження нервово-емоційного напруження і стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втомі доцільно деякі перерви використовувати для виконання комплексу спеціальних вправ, наведених в ДСанПін 3.3.2.007-98 [72].

Профілактичні медогляди

Працівники з ПЕОМ підлягають обов'язковим попереднім медичним оглядам під час влаштування на роботу і періодичним – один раз на два роки комісією у складі терапевта, невропатолога та офтальмолога. Медогляди мають на меті перевірку стану здоров'я працівника і виявлення відсутності у нього медичних протипоказань, які перешкоджають виконанню роботи з ПК.

ВИСНОВКИ

По результатах даного дослідження можна висловити такі висновки:

1. Найбільш зручними методами для цілі кожного дослідження є методи розрахунків індексів. Індекси – це відносні показники, що характеризують зміну рівня будь-якого економічного явища в часі, просторі або порівняно з планом, нормою, стандартом. Різновидом індексів є процент виконання плану, темпи і коефіцієнти зростання (ланцюгові, базисні, середні).

2. Індекс Глобальної Конкурентоспроможності (ІГК) розроблений для оцінки потенціалу зростання країн у середньостроковій й довгостроковій перспективі, з огляду на досягнутий рівень розвитку. Усі його 12 складових важливі для всіх країн, але важливість кожної з них залежить від конкретної стадії розвитку країни. Тому складові згруповуються в три субіндекси, кожен з яких одержує різну питому вагу на різних стадіях економічного зростання країни. Зокрема, на стадії «орієнтованості на ефективність», на якій знаходиться Україна, 50% успіху забезпечують чинники, що підсилюють ефективність, 40% дають базові умови та 10% – інновації.

3. Рівень конкурентоспроможності України на сучасному етапі є дуже низьким. Не зважаючи на значний природний, інтелектуальний та інноваційний потенціали, Україна не використовує свої конкурентні переваги у зв'язку з відсутністю належної структури та технологічною відсталістю виробництва, низькою якістю державних інституцій та високим рівнем корупції тощо.

4. Бюрократизація та корумпованість сфери економічного регулювання, незахищеність базових громадянських та економічних інтересів суб'єктів господарювання практично зводять нанівець можливість створення конкурентного ринку в Україні. Крім того, непривабливий імідж України, який утворився у світі у зв'язку з високим рівнем корупції, злочинності, розвитком «тіньової» економіки знищує бажання підприємців організовувати свою діяльність на вітчизняному ринку.

5. За інтегральним індексом конкурентоспроможності розбіжність між областями України невелика і складає 15% або $\pm 7,5\%$ від середнього по країні. За цим показником усі області можна об'єднати в п'ять груп:

А) Найбільш конкурентоспроможні (ІГК від 4,03 до 4,18 бала): Київ з Київською областю, Дніпропетровська, Харківська і Донецька області;

Б) Із підвищеною конкурентоспроможністю (ІГК від 3,9 до 4,0 бала): Запорізька, Одеська, Полтавська області;

В) Із середньою конкурентоспроможністю (ІГК від 3,81 до 3,9 бала): Львівська, Волинська, Миколаївська, Луганська, Вінницька, Сумська, Черкаська і Рівненська області;

Г) Із зніженою конкурентоспроможністю (ІГК від 3,7 до 3,8 бала): АР Крим з Севастополем, Закарпатська, Івано-Франківська, Хмельницька, Чернівецька, Житомирська і Тернопільська області;

Д) Найменш конкурентоспроможні (ІГК від 3,55 до 3,7 бала): Чернігівська, Кіровоградська і Херсонська області.

6. За чинником *«підсилювачі ефективності»*, що забезпечує 50% успіху в конкуренції, розбіжність між регіонами зростає аж 33%. До передовиків (бал вище 3,7) відносяться найбільш урбанізовані області – Дніпропетровська, Донецька, Київська, Запорізька, Харківська, Луганська, Одеська, Львівська; до аутсайдерів (бал менше 3,5) – Херсонська, Кіровоградська, Кримська, Чернігівська, Чернівецька, Тернопільська. Серед складових цього чинника найслабшою є технологічна готовність – лише 2,72 бала з коливанням по областях від 1,93 (Херсон) до 3,36 (Київ) бала.

7. За чинником *«базові вимоги»*, що забезпечує 40% успіху в конкуренції, розбіжність між територіями зніжується до 10% або $\pm 5\%$ від середнього. Це зрозуміло, бо ці вимоги забезпечує переважно державна влада, тоді як роль місцевої влади в унітарній державі незначна. Тим не менше, найліпший показник має столиця з її областю – 4,5 бала, а мінімальні характерні для слаборозвинутих областей – Херсонської, Кіровоградської, Житомирської.

Занепокоєння викликає те, що серед складових цього чинника найгіршою виявляється складова «державні та приватні інституції» (лише 3,1 бала), яка містить в собі такі явища, як довіра до політиків, хабарництво, блат, залежність судової системи, бюджетне марнотратство, неефективність правової системи, тощо.

8. Чинник *«розвитку та інноваційного потенціалу»*, що на сучасній стадії розвитку забезпечує 10% успіху в конкурентоспроможності, має найнижчу оцінку в 3,4 бала (80 місце у світі проти 34 місця у Китаю) і розбігається між областями на 25%. За цим чинником столичний регіон різко переміщається на скромний середній рівень, а у лідерах залишаються східні області Донецько-Придніпровського регіону.

9. Щоб протягом 10 років Україна змогла досягнути бажаного 40-го місця в рейтингу, щорічні темпи зростання (позитивних змін) по складових конкурентоспроможності мають бути такими (*розрахунки автора*):

- рівень розвитку фінансового ринку – +2,7%;
- оснащення новітніми технологіями – +2,6%;
- державні та приватні інституції – +2,3%;
- рівень розвитку бізнесу – +1,9%;
- ефективність ринку товарів – +1,6%;
- макроекономічна стабільність – +1,1%;
- інновації – +1,1%.

10. Гальмом економічного розвитку України є вісім проблем, з яких п'ять відносяться до групи складових «базові вимоги»:

- нестабільність державної політики (1-а складова);
- корупція – (1-а складова);
- податкова політика – (6-а складова);
- податкові ставки – (6-а складова);
- доступ до фінансування – (8-а складова);
- інфляція – (3-я складова);
- нестабільність місцевої та державної влади – (1-а складова);

— неефективність держапарату – (1-а складова);

Примітно, що розвиток базових вимог по першій і третій складовим полягає в організаційних реформах, залежить виключно від волі уряду і не потребує якийсь значних капіталовкладень.

11. Відповідно, черговість позитивних змін (або темпи зростання) по складових конкурентоспроможності має бути наступною:

- 1) Державні та приватні інституції – 1-а складова;
- 2) Макроекономічна стабільність (зниження інфляції) – 1-а складова;
- 3) Рівень розвитку фінансового ринку – 8-а складова;
- 4) Ефективність ринку товарів – 6-а складова;
- 5) Оснащення новітніми технологіями – 9-а складова;
- 6) Рівень розвитку бізнесу (вихід на зовнішні ринки) – 11-а складова;
- 7) Інновації – 12-а складова.

12. Стратегічна мета України полягає у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності України протягом 10 років до рівня передових східноєвропейських країн – Чехії, Угорщини, Польщі. Для цього треба провести реформи у сфері міжнародної інтеграції та співпраці, спрямовані на вироблення цілісної й збалансованої зовнішньоекономічної політики, підвищення конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості економіки України.

Стратегічна мета поділяється на **п'ять стратегічних цілей**, а саме:

- 1) Реформування державних та приватних інституцій;
- 2) Стабілізація та поліпшення макроекономічного середовища;
- 3) Підвищення ефективності, надійності і впевненості фінансового ринку
- 4) Створення режиму найбільшого сприяння для прямих іноземних інвестицій;
- 5) Поліпшення умов торгівлі та інвестування на зовнішніх ринках для вітчизняних виробників.

13. Індикаторами успіху України з досягнення **стратегічної мети** треба вважати:

- укладання Угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі «плюс» (ЗВТ) з ЄС;
 - запровадження безвізового режиму між Україною і ЄС;
 - укладання нового Договору про зону вільної торгівлі країн-учасниць СНД на основі норм СОТ;
 - прийняття програми довгострокового торгово-економічного співробітництва з Російською Федерацією;
- а також
- щорічне підвищення Індексу Глобальної Конкурентоспроможності України та її регіонів;
 - зростання інвестиційної привабливості регіонів;

14. Обчислення інтегральних показників інвестиційної привабливості регіонів України по індикаторах конкурентоспроможності дає результати, аналогічні з обчисленням згідно затвердженої методики. Тобто, у подальшому немає сенсу окремо розраховувати індекси інвестиційної привабливості, якщо є індекси конкурентоспроможності. Також, оскільки угруповання за індексами інвестиційної привабливості по різних варіантах розрахунків не збігаються з угрупованням за фактичним припливом до регіонів прямих іноземних інвестицій (ПІІ), діюча методика оцінки інвестиційної привабливості територій потребує удосконалювання.

15. Відсутність комплексних реформ у податковій, бюджетній та судовій системі перешкоджає здійсненню активної підприємницької діяльності в Україні, стримує приплив потенційних довгострокових іноземних інвестицій. Як наслідок, економічна криза в державі поглиблюється.

За таких умов конкурентоспроможна модель економіки є безальтернативним напрямом економічної стратегії України. Для цього необхідно:

- визначити сфери відповідальності державних органів влади та громадських організацій щодо забезпечення реалізації стратегії побудови конкурентоспроможної моделі економіки;

- забезпечити сприятливі організаційно-правові умови функціонування бізнесу, зокрема, спрощення системи реєстрації, ліцензування та звітності, розробка законодавчої бази щодо захисту прав власності інвесторів тощо;
- активізувати діяльність держави та підприємницьких структур щодо розвитку інфраструктури в Україні;
- стимулювати приплив вітчизняних та іноземних інвестицій в стратегічні для України галузі економіки;
- заохочувати інноваційні процеси шляхом надання безпроцентних та пільгових позик та грантів науково-дослідницьким інститутам і окремим вченим, здійснення прямого державного замовлення на інноваційну продукцію, підтримки міжнародної науково-технологічної кооперації тощо.
- здійснення всебічного розвитку людського капіталу та підвищення фаховості трудових ресурсів.

16. Щоб розвивати свій конкурентний потенціал, Україні слід використовувати три головних переваги, що виділяють її при порівнянні з аналогічними країнами: великі розміри внутрішнього ринку, достатньо високий рівень освіти населення й високу здатність до інновацій. Поліпшення конкурентоспроможності країни буде залежати від успіху реформ у таких сферах як «базові вимоги» і «фактори підвищення ефективності». Ці сфери є слабкими сторонами України. Більшою мірою це стосується реформи державних і суспільних установ, інфраструктури й макроекономічного середовища, які працюють гірше, ніж в інших схожих економіках.

Початок відновлення світової економіки створює передумови виходу України з кризи. Проте цього недостатньо для підвищення конкурентоспроможності країни. Як показують результати оцінки ІГК, Україні насамперед потрібні дії, спрямовані на стабілізацію державних фінансів, оздоровлення банківської системи, спрощення системи регулювання і стимулювання конкуренції. Не вживши цих заходів, Україна буде програвати у гострій конкурентній боротьбі країнам, що винесуть потрібні уроки після кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ Держкомстату України №114 від 15.04.2003 «Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uaopravo.net/data/base/40/ukr40346.htm.
2. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 25.03.2004 р. №115 «Про затвердження Методики оцінювання роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо залучення інвестицій, здійснення заходів з поліпшення інвестиційного клімату у відповідних галузях економіки та в розрізі регіонів, рейтингової оцінки інвестиційної привабливості галузей, регіонів та суб'єктів господарювання і відповідної форми звіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/>.
3. Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання: Розпорядження Кабміну №208-р від 01.04.2004.
4. Авдокушин Е.Ф. Міжнародні економічні відносини. – Навч. посібник. – Москва: Информ.-внедренческий центр «Маркетинг». – 2004. – 347 с.
5. Базилук Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: Монографія. – К.: НІСД, 2002. – 132 с.
6. Борисенко З.М. Основи конкурентної політики. – К., 2004. – 697 с.
7. Браун Г. Возрождение Запада / Гордон Браун // Project Syndicate. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.project-syndicate.org/commentary/gbrown1/Russian>
8. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Голов. ред. В.Т. Бусел. – 2-ге вид. – К.: Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovnyk.net/>

10. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи // Економіка України. – 2009. – №2 – С. 5-23.
11. Гоєр О.Д. Розвиток зовнішньої торгівлі та конкурентноздатність України в торгівлі з країнами Європейського Союзу // Актуальні проблеми міжнародних відносин.-Випуск 33 (Частина II). – Київ, 2002.
12. Голіков А.П. Економіко-математичне моделювання світогосподарських процесів: Навч. посібник. 2-ге вид. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2006.
13. Гончаренко О.М. Пріоритети та засади формування інтегральної стратегії національної безпеки на перспективу / О.М. Гончаренко // Стратегічна панорама. – 1998. – №1-2. – С. 34-51.
14. Грицак Ю.П., Лаурінайчуте Я.А. Деякі відмінності міжнародної і внутрішньої конкурентоспроможності по регіонах України // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Матеріали VIII науково-практичної конференції молодих вчених 5 квітня 2013 року. – Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2013. – 284 с. – с. 110-113.
15. Губський Б.В. Конкурентоспроможність української економіки: орієнтири макрополітики в кризових умовах // Економіка України. – 1999. – №4. – С. 4-15.
16. Гудзь М.В. Методичні підходи до оцінювання інвестиційної привабливості регіону / Ефективна економіка № 12, 2012. [Електронний ресурс] – <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1682>
17. Данилович-Кропивницька М.Л. Сучасна модель конкурентоспроможності України на основі концепції ендогенного розвитку // Тези Міжнародної наук.-практ. конференції «Розвиток підприємництва в Україні: економіко-правове забезпечення» (Львів, 13–14 грудня 2007) – Львів, 2007. – С. 75-76.
18. Державний борг провідних країн світу // Economist Intelligence Unit [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eiuresources.com/mediadir/>
19. Довгаль Е.А. Інноваційна економіка: Тексти лекцій. – Харків: Екограф, 2012. – 146 с.

20. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1. – К.: Вид. центр «Академія», 2000. – С. 813-818.
21. Економічний та соціальний стан Федеративної Республіки Німеччина // Державна підтримка українського експорту, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrex-port.gov.ua/ukr/oglad_economiki/ger/3929.html
22. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 2003. – 368 с.
23. Жаліло Я.А. Базиліук Я.Б., Белінська Я.В. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: Моногр. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.
24. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010-2014 роки. –К.: Комітет з економічних реформ при Президентові України, 2009. – 87 с.
25. Засади конкурентоспроможності в реаліях економіки знань: колективна монографія / Міжнародний інститут менеджменту (МІМ-Київ); за наук. ред. Ю.В. Полунєєва. – К.: Інжиніринг, 2007. – 256 с.
26. Звіти про конкурентоспроможність регіонів України: 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 / Фонд «Ефективне управління» [Електронний ресурс] – <http://www.feg.org.ua/>
27. Зіденберг А., Хоффман Л. Україна на роздоріжжі. Пер. з англ. – Київ: Фенікс, 2005. – 230 с.
28. Іщук С.О. Кулініч Т.В. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону: методичний аспект / С.О. Іщук, Т.В. Кулініч // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 71-78.
29. Іщук С.О., Кулініч Т.В. Рейтингова оцінка інвестиційної привабливості областей Західного регіону України // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: зб. наук. праць. – 2011. – с. 50-60. [Електрон. ресурс] – archive.nbu.gov.ua/portal/natural/.../08.pdf
30. Комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів України за січень-березень 2010 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/>

31. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилук, Я.В. Белінська та ін.; за ред. Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.
32. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / За ред. д-ра екон. наук І.В. Крючкової. – К: Основа, 2007. – 488 с.
33. Конкурентоспроможність національної економіки / За ред. д.е.н. Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2005. – 582 с.
34. Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство / Рада конкурентоспроможності України; за ред. Ю.В. Полунеева. – К.: ЛАТ&К, 2006. – 176 с.
35. Костусев О.О. Конкурентна політика в Україні: монографія – К.: КНЕУ, 2004.– 310 с.
36. Концепция экономического развития Украины на 2008-2015 гг.: Предварительная версия для обсуждения. – К.: Фонд «Эффективное управление», 2008. – 70 с.
37. Корепанов Г.С. Групування регіонів України за ступенем інвестиційної привабливості // Вісник ЖДТУ. – 2012, №1 (59). – с. 261-266. [Електронний ресурс] – archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/.../59.pdf
38. Корнійчук О. Формування конкурентоспроможного фондового ринку України в контексті європейського досвіду // Економічний часопис-XXI. – 2005. – №11-12.
39. Коротка С.Г. Держава в управлінні та посиленні конкурентоспроможності зовнішньоторговельної сфери України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Випуск 52 (Частина II). – Київ, 2005.
40. Кредісова А.І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю. – Київ: Віра-Р, 2002. – 335 с.
41. Кулініч Т.В. Інвестиційна привабливість виробничо-господарських структур регіону (методи оцінки та регулювання): [монографія] / Т.В. Кулініч; НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2010. – 210 с.

42. Леткова К.Ю. Конкурентна галузь у системі конкурентоспроможності національної економіки // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Випуск 35 (Частина I). – Київ, 2002.
43. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лігоненко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2001. – 580 с.
44. Мазуренко В.М., Костенко М.В. Стратегічні галузі національної промисловості як фактор конкурентоспроможності на міжнародних ринках // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – Київ, 2004.
45. Марушінець Ян. Стратегія для підвищення конкурентоспроможності українських регіонів. – К.: Ін-т бюджету та соц.-екон. досліджень, 2008. – 24 с.
46. Марущак В.В., Степанюк Є.В. Особливості національної конкурентоспроможності // Політика і час, №10. – Київ, 2006.
47. Механік О.В. Конкурентоспроможність як соціально-економічна категорія: сутність, структура, класифікація, основи формування / О.В. Механік // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №10. – С. 27-34.
48. Овдій Л.І. Інвестування [Електронний ресурс] / Овдій Л.І. – http://bookdn.com/book_222.html
49. Поворозник В.О. Фондовий ринок України на сучасному етапі: проблеми та шляхи їх вирішення / Поворозник В.О. // Стратегічні пріоритети. – №1. – 2007. – с. 127-132.
50. Полунєєв Ю.В. Технологія економічного прориву: конкурентоспроможність країни та визначення стратегічних орієнтирів / Юрій Полунєєв // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – №2 (10). – С. 29-41.
51. Портер М. Международная конкуренция (Конкурентные преимущества стран) / М. Портер; под ред. В.Д. Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
52. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів // Галицькі контракти: [діловий тижневик]. – 2008. – № 30 (845). – С. 26-33.

53. Рейтинг конкурентоспроможності країн від IMD. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rate1.com.ua/ehkonomika/proizvodstvo/1404/>
54. Рогофф К. Чи зможе Європа відновитися після кризи? / Кеннет Рогофф // Project Syndicate. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.project-syndicate.org/commentary/rogoфф65/Russian>
55. Ряба О.І., Шумило Н.М. Конкурентоспроможність України та напрями її підвищення // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №2, т.3. – с. 44-47.
56. Сапа Н.В. Теоретико-методологічні засади механізму антикризового державного управління / Н.В. Сапа // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Вип. 38. – 2009. – С. 106-116.
57. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник. – К.: Вікар, 2006. – 396 с.
58. Стратегія розвитку України: Проект концепції реформування України від ВГО «Успішна Україна» – <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/60/263.html>
59. Тарбукіна ОМ. Огляд існуючих методичних підходів до оцінювання інвестиційної привабливості регіону / О.М. Тарбукіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №6 – С. 123-127.
60. ТОП 100. Лучшие города и регионы Украины. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ratingtop100.com/last-news/top-100.-luchshie-goroda-i-regionyi-ukrainyi.html
61. Україна-2015: Національна стратегія розвитку. Економіка. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.uspishnaukraina.com.ua/strategy/60/273.html
62. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: монографія. – У 2 т. – Т.1 / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін. – К.: КНЕУ, 2006. – 816 с.
63. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність. – К.: Знання, 2007. – 670 с.

64. Шкарпетіна М.Ю. Теоретико-методологічні основи визначення та аналізу конкурентоспроможності України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Випуск 53 (Частина II). – Київ, 2005.

65. Шнипко О.С. Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації: монографія. – К.: Ін-т екон. та прогнозування НАН України, 2009. – 456 с.

66. Euromoney's Country Risk Rankings: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euromoney.com>

67. Institutional Investor's Country Credit Ratings // Рейтинг для інституційних інвесторів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.institutionalinvestor.com>.

68. Moody's Investor service // Рейтинг інвестиційної привабливості: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vww.moody.com/cust/default.asp>

69. The Global Competitiveness Report: 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 / World Economic Forum. [Електронний ресурс] – <http://www.weforum.org>

70. The Methodology of the TI Corruption Perception Index 2009. – Режим доступу: <http://www.transparency.org/>

71. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці: підручник / В.Ц. Жидецький. 4-те вид. перероб. і доп. – К.: Знання, 2010. – 375 с.

72. Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин [Електронний ресурс]: НПАОП 0.00-1.28-10 Наказ Держгірпромнагляду від 23.03.2010 №65 – Режим доступу: <http://www.zakon.nau.ua/doc/code=z0382-99>